Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Reactienota Notitie Reikwijdte en Detailniveau Grevelingen

Actualisatie beheerplannen Natura 2000

Colofon

Uitgegeven door	Rijkswaterstaat
Datum	Mei 2026
Status	Definitief

Inhoud

1 Inleiding **4**
1.1 Over de Natura 2000-beheerplannen 4
1.2 Over de Grevelingen 4
1.3 Wat kunt u van deze nota verwachten 5
1.4 Opzet van deze Zienswijzenota 5

2 Advies Commissie voor de Milieueffectrapportage **6**

3 Kernpunten uit de ingediende zienswijzen **8**
3.1 Participatie / proces 8
3.2 Aanpak MER, instandhoudingsdoelstellingen en beleidskader 8
3.3 Waterkwaliteit en verontreiniging 8
3.4 Monitoring en data 9
3.5 Sociaaleconomische effecten en bestaand gebruik 9
3.6 Recreatie, toegankelijkheid en zonering 9

4 Aanpassingen in de NRD **10**
4.1 Wijzigingen vanuit zienswijzen 10
4.2 Ambtshalve wijzigingen 10

5 Individuele beantwoording zienswijzen Grevelingen **11**
5.1 Zienswijze 1 - 106085041 11
5.2 Zienswijze 2 - 106052635 13
5.3 Zienswijze 3 - 106344924 14
5.4 Zienswijze 4 - 106429041 15
5.5 Zienswijze 5 - 106427832 16
5.6 Zienswijze 6 - 106383504 20
5.7 Zienswijze 7 - 106457808 22
5.8 Zienswijze 8 - 106505495 23
5.9 Zienswijze 9 - 106503893 25
5.10 Zienswijze 10 - 106479083 27
5.11 Zienswijze 11 - 106531703 28
5.12 Zienswijze 12 - 106524196 29
5.13 Zienswijze 13 - 106522893 31
5.14 Zienswijze 14 - 106550770 33
5.15 Zienswijze 15 - 106549815 36
5.16 Zienswijze 16 - 106548728 38
5.17 Zienswijze 17 - 106547949 40
5.18 Zienswijze 18 - 106539725 42
5.19 Zienswijze 19 - 106539138 46
5.20 Zienswijze 20 - 106537426 52
5.21 Zienswijze 21 - 106536689 54
5.22 Zienswijze 22 - 106496491 55
5.23 Zienswijze 23 - 106536689 58

1 Inleiding

Voor u ligt de Reactienota van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) ten behoeve van het plan-MER dat wordt opgesteld voor de actualisatie van het Natura 2000-beheerplan Grevelingen. In de NRD staat welke milieueffecten worden onderzocht en hoe dit wordt gedaan. De NRD geeft iedereen de kans om vroeg mee te denken over het milieueffectonderzoek.

De NRD heeft ter inzage gelegen van 27 augustus tot 7 oktober 2025. Tijdens deze periode kon eenieder een zienswijze indienen. In voorliggende Reactienota zijn de ingekomen zienswijzen beantwoord.

Zienswijzen konden zowel schriftelijk, digitaal als mondeling worden ingediend.

Schriftelijke zienswijzen konden worden geadresseerd aan:
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, directie Participatie
o.v.v. NRD Grevelingen
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Digitale zienswijzen konden worden ingediend via het reactieformulier op www.platformparticipatie.nl.

Tot slot bestond de mogelijkheid om een mondelinge zienswijze te geven. Dit kon door tijdens kantooruren een afspraak te maken via het telefoonnummer (070) 456 96 07.

In totaal zijn er 23 zienswijzen ingediend.

1.1 Over de Natura 2000-beheerplannen

Voor elk Natura 2000-gebied in Nederland wordt een beheerplan gemaakt. In dit plan staat wat er nodig is om de natuur te beschermen en te verbeteren. Het gaat bijvoorbeeld over leefgebieden, planten en dieren die in het gebied voorkomen. Rijk en provincies maken deze plannen samen met natuurorganisaties, gebruikers en andere betrokkenen. Zo zorgen we ervoor dat natuur en mens goed samen kunnen gaan.

Voor het opstellen van een nieuw Natura 2000-beheerplan voor de Grevelingen is een milieueffectrapport (MER) nodig. De eerste stap voor dit rapport is een Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD).

1.2 Over de Grevelingen

De Grevelingen is een voormalige zeearm gelegen tussen Goeree-Overflakkee en Schouwen-Duiveland. Het is sinds de afsluiting door de Deltawerken het grootste zoutwatermeer van Europa en bevat een aantal eilanden waar uitgestrekte, soortenrijke duinvalleibegroeiingen en zilte pionier gemeenschappen voorkomen, alsmede uitgestrekte oeverlanden (onder meer de Slikken van Flakkee) met zilte begroeiingen, graslanden, ruigten, struwelen en bos. Het gebied ligt tussen Natura 2000-gebieden Voordelta en Oosterschelde/Krammer-Volkerak in.

1.3 Wat kunt u van deze nota verwachten

In deze Reactienota geeft Rijkswaterstaat antwoord op de zienswijzen die zijn ingediend op de NRD voor het opstellen van het Natura 2000-beheerplan Grevelingen. Indien van toepassing is ook aangegeven of een (onderdeel van een) zienswijze wordt meegenomen in het vervolgproces, of zorgt voor een wijziging in de NRD.

1.4 Opzet van deze Zienswijzenota

Alle ontvangen zienswijzen hebben van de directie Participatie van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat een uniek nummer gekregen. De individuele zienswijzen zijn beantwoord en opgenomen in hoofdstuk 5. Hierbij correspondeert het nummer in de paragraaftitel met het nummer dat de inspreker heeft verkregen van de directie Participatie.

In hoofdstuk 2 is een samenvatting van het advies van de Commissie mer opgenomen. In hoofdstuk 3 worden de kernpunten uit de ingediende zienswijzen toegelicht. Hoofdstuk 4 beschrijft de aanpassingen in de NRD naar aanleiding van de zienswijzen.

2 Advies Commissie voor de Milieueffectrapportage

De Commissie voor de Milieueffectrapportage (Commissie mer) heeft geadviseerd welke informatie in het MER zou kunnen worden opgenomen (advies van 27 november 2025) Dit advies is samengevat.

De NRD laat volgens de Commissie mer zien dat de natuur in de Grevelingen onder druk staat. Hoewel de natuur in het gebied op z'n minst behouden moet blijven, is de situatie voor een aanzienlijk deel van de doelen in de afgelopen jaren verslechterd. Zo is de oppervlakte en/of kwaliteit van vier van de acht aanwezige habitattypen afgenomen. Voor een groot aantal vogelrichtlijnsoorten (broedvogels en niet-broedvogels) is de huidige populatie te klein. Dit geldt voor vijf van de zes aangewezen broedvogelsoorten en ongeveer de helft van het aantal aangewezen niet-broedvogelsoorten. Dit kan erop wijzen dat de kwaliteit en omvang van het leefgebied niet op orde is. Goede informatie over de kwaliteit en omvang van leefgebieden van vogelrichtlijnsoorten is veelal niet beschikbaar.

Essentiële inhoud voor het plan-MER zoals geadviseerd:

- *Ecologisch systeem als basis voor maatregelpakketten*: beschrijf het ecologische belang en de functie van de Grevelingen in de Zuidwestelijke Delta. Dit biedt informatie voor de afstemming van de maatregelpakketten in de aansluitende Natura 2000-gebieden in de Zuidwestelijke Delta.

- *Instandhoudingsdoelen naar concrete doelen vertalen*: vertaal de Natura 2000-doelen voor oppervlakte en kwaliteit naar concrete, meetbare doelen en geef ruimtelijke afbakening. Benoem waar nu al verslechtering optreedt en welke maatregelen prioriteit moeten krijgen.

- *Onderbouw de ernst en omvang van knelpunten*: dit biedt informatie voor het beoordelen van de (bandbreedte van de) ecologische effectiviteit van maatregelen en voor het samenstellen van het maatregelpakket dat in het beheerplan wordt opgenomen (voorkeursalternatief).

- *Maatregelpakketten en voorkeursalternatief*: gebruik het MER voor het beheerplan Grevelingen om de hoeken van het speelveld te onderzoeken en daarbij ook uitersten – minder voor de hand liggende of grote maatregelen – mee in beeld te brengen en te vergelijken, met het oog op natuurherstel. Stel ook een maatregelpakket samen waarmee de instandhoudingsdoelstellingen volledig worden bereikt. Stem de maatregelpakketten voor de Natura 2000-gebieden in de Zuidwestelijke Delta op elkaar af.

- *Verbinding korte – lange termijn*: zorg ervoor dat bij de keuze van maatregelen voldoende flexibiliteit overblijft om de bakens – met andere maatregelen – te verzetten als nieuwe inzichten daar op termijn om vragen. Dit is een aanpak op basis van adaptatiepaden.

- *Doelbereik en milieugevolgen*: beoordeel in hoeverre de Natura 2000-doelen voor habitattypen en soorten worden gehaald met de maatregelpakketten, waaronder het voorkeursalternatief. Maak één gezamenlijk beoordelingskader voor milieueffecten voor de milieueffectrapportages voor de beheerplannen in de Zuidwestelijke Delta.

- *Monitoring*: Werk in het MER een aanzet voor een monitorings- en onderzoeksprogramma uit waarin de monitoring van het doelbereik van de natuurdoelen en de aanvulling van essentiële ontbrekende gegevens en uit te voeren onderzoek centraal staan. Geef hierin aan wie verantwoordelijk is en wanneer de monitoring en het onderzoek worden uitgevoerd.

Relatie met Doeluitwerking Grevelingen
Het rapport ‘Doeluitwerking Grevelingen’ vormt een belangrijke basis voor zowel NRD als plan-MER. Het beschrijft het huidige doelbereik op basis van monitoring, knelpunten en oplossingsrichtingen. Een deel van de informatie uit dit advies is al in de Doeluitwerking aanwezig en kan mogelijk worden opgenomen in het plan-MER.

Conclusie
Het advies van de Commissie mer heeft niet geleid tot aanpassing van de NRD. Een groot deel van de adviezen wordt meegenomen bij het opstellen van de plan-MER.

3 Kernpunten uit de ingediende zienswijzen

In de ingediende zienswijzen zijn verschillende onderwerpen en aandachtspunten aangedragen. Hieronder zijn terugkerende thema's samengevat die in de zienswijzen naar voren zijn gekomen. De aanbevelingen, zorgen en ideeën zijn zorgvuldig beantwoord. Omdat terugkerende thema's vaak vanuit een ander oogpunt zijn aangedragen, bleek het formuleren van één antwoord niet mogelijk. De thema's zijn daarom in hoofdstuk 5 individueel beantwoord.

3.1 Participatie / proces

1. Verzoek om vroegtijdig, gebiedsgerichte participatie met structurele betrokkenheid van lokale belanghebbenden (vissers, boeren, ondernemers, bewoners).
2. Verzoek tot transparantie in processen, heldere communicatie en inspraakmogelijkheden.

3.2 Aanpak MER, instandhoudingsdoelstellingen en beleidskader

3. Verzoek tot herijking van instandhoudingsdoelstellingen: doelen worden als statisch, niet gebiedseigen of onrealistisch ervaren.
4. Verzoek om in het MER te onderzoeken welke maatregelen nodig zijn om álle instandhoudingsdoelen te behalen.
5. Vragen met betrekking tot hoe realistisch de instandhoudingsdoelstellingen zijn.
6. Verzoek om in het MER maatregelen te onderzoeken die recreatiedruk, verstoring, stikstofbelasting en andere drukfactoren verminderen, zoals robuuste zonering, rustgebieden en andere handhaafbare gebruikskaders.
7. Verzoek voor onderzoek naar structurele verbetering van waterkwaliteit, inclusief herstel van het voedselweb, aanpak van verontreinigingsbronnen en optimalisatie van peilbeheer.
8. In het MER expliciet aandacht voor autonome ontwikkelingen in de landbouw (verduurzaming, bufferstroken, waterbeheer).
9. Kritiek op het opknippen van verspreidingsgebied van vogelpopulaties over Natura 2000-gebieden.

3.3 Waterkwaliteit en verontreiniging

10. Verzoek om expliciete uitsluiting van schadelijke koellozingen (bijv. van kerncentrales) in of naast Natura 2000-wateren.
11. Aandacht gevraagd voor monitoring en het dichten van kennisleemten rond bronnen en effecten van lozingen.
12. Verzoek om te stoppen met gebruik van staalslakken in bepaalde toepassingen vanwege risico's voor onderwaterfauna.

3.4 Monitoring en data

13. Verzoek om meer en betere monitoring, inclusief onderwaterbiodiversiteit, visstand, zeehonden en broedvogels, met transparante verantwoording van data en methoden.

14. Overweging voor onafhankelijke toetsing of monitoring door derden (bijv. Ecologische Autoriteit of wetenschappelijke begeleidingscommissie).
15. Aanbeveling om bestaande data van relevante partijen (Staatsbosbeheer, Deltamilieu, NOB, ANEMOON) te gebruiken en volledigheid van onderbouwing te waarborgen.

3.5 Sociaaleconomische effecten en bestaand gebruik

16. Verzoek om beoordeling van sociaaleconomische effecten (recreatie, toerisme, visserij, landbouw, veiligheidsfuncties) en om bestaand gebruik als uitgangspunt te respecteren.
17. Voorstel voor agrarische vrijstellingen in het beheerplan om administratieve lasten te verminderen.
18. Verzoek om vrijstellingen juist te schrappen en te werken met vergunningen voor betere controle.

3.6 Recreatie, toegankelijkheid en zonering

19. Verzoek om zonering gebaseerd op feitelijke verstoringsdata, behoud van veilige vaarroutes en ruimte voor opkomende watersporten.
20. Verzoek om recreatie te ‘framen’ als een waardevolle functie, niet primair als verstoring.
21. Waar recreatie is toegestaan: beperkingen voorstellen om natuurverstoring te beperken (bijv. wandelen, vissen, geluid).
22. Betrekken van gebruikersorganisaties bij uitwerking maatregelen en communicatie.
23. Verzoek om te onderzoeken hoe recreatie en toerisme duurzaam samengaan met instandhoudingsdoelen (zonering, informatie, innovatieve natuurgerichte recreatie).

4 Aanpassingen in de NRD

4.1 Wijzigingen vanuit zienswijzen

Op basis van de ontvangen zienswijzen zijn de volgende wijzigingen doorgevoerd in de NRD:

- Waterschapsbeleid (Waterschapsbeheerprogramma en Waterschapsverordening Scheldestromen) is toegevoegd op pagina 25 (106479083).
- Indiener merkt meerdere punten over tabellen en tekst op, alle onderstaande opmerkingen zijn verwerkt (106539138):
  - Verzoek om een ander verwijzingsteken dan de asterisk te gebruiken om informatie in tabellen te duiden die niet over prioritaire soorten gaan, dit is aangepast.
  - Verzoek om te verduidelijken wat het betekent dat een habitattype prioritair is, deze toelichting is toegevoegd.
  - Pagina 14, eerste alinea: het cijfer '4' ontbreekt na het woord 'tabel'; dit is hersteld.
  - Pagina 21, tabel 11, H1340 - Noordse woelmuis: concurrentie stond als knelpunt vermeld met ‘aard onbekend’, ‘aard onbekend’ is verwijderd.
- De basisambitie op pagina 26 is aangepast.

4.2 Ambtshalve wijzigingen

In de definitieve NRD is een aanpassing van de basisambitie doorgevoerd. In afstemming met de betrokken bevoegde gezagen is besloten de tekst met betrekking tot de basisambitie aan te passen. Deze aangepaste tekst is opgenomen in de definitieve NRD (paragraaf 3.2).

5 Individuele beantwoording zienswijzen Grevelingen

5.1 Zienswijze 1 - 106085041

1.1 Klimaatverandering
Indiener schrijft naar de samenstellers van meerdere NRD's: Westerschelde, Oosterschelde, Veerse Meer en Grevelingen.

De oorspronkelijke bedoeling van Natura 2000 was de bescherming van langdurig bewezen natuur van Europees belang. Dat is niet van toepassing op de wateren in de Zuidwestelijke Delta, aangezien deze volop aan verandering onderhevig zijn en in de toekomst nog in sterke mate zullen wijzigen. Een stapsgewijze en procesmatige vorm van bescherming is vereist.

Een Natura 2000-beheerplan is doorgaans een document dat de doelen, aanpak en afspraken beschrijft hoe de aanwezige dieren en planten in een gebied behouden kunnen blijven of verbeterd kunnen worden. Uiteraard kunnen we maatregelen nemen om waterkwaliteit, samenhang en doorstroming te verbeteren. De optimale invulling van elk aquatisch biotoop met levende organismen is niet aan ons, maar een natuurlijk proces.

In natuurbeschermingskringen en de waterwereld groeit de overtuiging dat een schematische momentopname van richtlijnsoorten en habitattypen en het vervolgens vastleggen van instandhoudingsdoelen en streefdoelen weinig toevoegen aan beheer. Verkeerde statische doelen leiden in een dynamisch proces tot onwerkbare situaties.

Zo richtte de informatiestroom van en naar maatschappelijke sectoren als wetenschap, politiek en natuurbeheer zich jarenlang sterk op de zout gehouden wateren. Dat maakt dat er momenteel nog weinig ruimte is voor evenwichtige afwegingen. Ook al worden er vorderingen in die richting gemaakt, er is nog een lange weg te gaan. Om de dialoog naar klimaatbestendigheid vlot te trekken dient deze impasse te worden doorbroken. Klimaatverandering en zeespiegelstijging maken immers dat voor het blijvend functioneren van ons watersysteem er naast opschaling eveneens grote structurele maatregelen worden vereist.

Dit alles roept de vraag op hoe Natura 2000 onder veranderende omstandigheden bij kan dragen aan natuurontwikkeling. Hoe kan het komend beheerplan gericht zijn op de lange termijn en zijn er clausules op te nemen om in te kunnen spelen op niet te voorspellen veranderingen die zich ongetwijfeld voordoen bij natuurlijke processen en maatregelen voor klimaatbestendigheid?
In de bijlage schetsen we een mogelijk toekomstbeeld van uw aandachtsgebieden en wensen u alle voortgang met uw planvorming.

Reactie 1.1
Dit betreft de toekomstige inrichting van Nederland. Deze inbreng en de discussie hierover vindt niet plaats aan de tafel voor de beheerplannen, maar dient aan een andere tafel besproken te worden, bv het Deltaprogramma.

Uitgangspunt voor het Beheerplan zijn de vastgestelde doelen. De effecten van klimaatverandering worden meegenomen in het plan-MER. Om in te kunnen spelen op onvoorziene omstandigheden buiten de invloedssfeer van Nederland heeft het

ministerie van LVVN het Beleidskader Doelwijziging opgesteld. Het beleidskader doelwijziging schept duidelijkheid over de mogelijkheden binnen de vigerende juridische kaders om instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden aan te passen.

Onder zoete omstandigheden kan zich inderdaad ook waardevolle natuur ontwikkelen, maar dit is nadelig voor de natuurtypen waar het Grevelingen voor aangewezen is. De systematiek van Natura 2000 zorgt voor bescherming van soorten en habitats op Europees niveau.

1.2 Zoet water geeft biodiversiteit
Momenteel brengt men het zoete water van de Zeeuwse bodems in kaart. Dit in het besef dat de omringende wateren volgens het oorspronkelijke Deltaplan al lang zoet hadden moeten zijn. Sta open voor verbetering en hou niet altijd vast aan wat er is. Beschouw de aanwezigheid van zoute binnenwateren niet langer als een normale situatie. De voordelen van zoete wateren zijn groot. Niet alleen het herstel van de verbindingen tussen zee en rivieren, maar ook de toename van zeldzaam zoet oppervlaktewater draagt in hoge mate bij aan de biodiversiteit. Een eerste stap, gelijktijdig met de aangroei en aanleg van een estuarium, kan een zoet Grevelingenmeer zijn. Vervolgens zeesluizen voor de Nieuwe Waterweg en nu België een dijk in zee overweegt komt ook afstemming van het kustbeleid met Vlaanderen in zicht. Het verleden komt niet terug. Laten we ons richten op de toekomst. 'Samen werken met water' is niet alleen de titel van de bevindingen van de Deltacommissie 2008, maar ook een juiste keuze. Voor de betreffende Natura 2000-gebieden, waarvan de beheerplannen worden geactualiseerd, is dit een gouden kans om van instandhoudingsdoelen over te stappen naar natuurontwikkeling.

Reactie 1.2
Wij waarderen het dat u de tijd en moeite heeft genomen om uw zienswijze te geven. Het beheerplan heeft als doel om de gestelde instandhoudingsdoelstellingen voor de Grevelingen te behalen. Uit de Doeluitwerking blijkt dat er verschillende interne knelpunten zijn die het behalen van doelstellingen op dit moment in de weg zitten. Voor het bereiken van de instandhoudings- en verbeterdoelstellingen wordt gekeken naar het nemen van maatregelen of het reguleren van bepaalde activiteiten.

Het verzoeten van de Grevelingen is niet als oplossingsrichting geïdentificeerd voor het behalen van de nu geldende instandhoudings- en verbeterdoelstellingen. Verder kan een aanpassing van instandhoudingsdoelstellingen niet via een beheerplan geregeld worden, maar via een herzien aanwijzingsbesluit dat bij het betreffende gebied hoort.

5.2 Zienswijze 2 - 106052635

2.1 Pleit voor zoetwater
Indiener geeft zijn/haar visie op de Grevelingen en Oosterschelde.
Als inwoner van Schouwen-Duiveland gaat het de indiener erg aan het hart dat terwijl we in de delta van de grootste rivieren van West-Europa wonen we ieder zomer een gigantisch zoetwatertekort hebben.

Wat tot gevolg heeft dat we:
- verdrogen;
- verzilten;
- verzakken.

De slogan van de indiener is dan ook: maak Zeeland ZOET. 97% van al het water op aarde is zout. Dus noodzaak om Zeeland zout te houden is er gewoon niet. Bij hoge rivierstanden gaat er iedere seconde 20.000 M3 zoet water bij Hoek van Holland de zee in. Laat dat in ieder geval door de Grevelingen en wat de indiener betreft ook door de Oosterschelde stromen. Het zal even duren, maar dan komt er een moment dat we van de zoute kwel af zijn. Dat we kunnen irrigeren. En zal het inklinken stoppen.

Reactie 2.1
Het verzoeten van de Grevelingen is geen onderdeel van de opgave vanuit Natura 2000. We gaan uit van de instandhoudingsdoelstellingen zoals geformuleerd in het aanwijzingsbesluit. Daar wordt uitgegaan van een zout Grevelingen.

5.3 Zienswijze 3 - 106344924

3.1 Oog voor sociaaleconomische realiteit
De indiener heeft op vijf punten een aantal opmerkingen/aanvullingen op de NRD van Grevelingen. Hieronder zijn de punten kort opgesomd. In de zienswijzen zijn deze punten uitgebreid beschreven incl. onderbouwing.

De indiener onderschrijft het belang van natuurbehoud, maar constateren dat de huidige NRD eenzijdig is ingestoken vanuit ecologische doelstellingen, zonder voldoende oog voor de sociaaleconomische realiteit en het bestaand gebruik van het gebied.

De conclusie van de indiener
De recreatiesector is een onlosmakelijk onderdeel van de Grevelingen. Wij vragen u om:

- De NRD aan te vullen met een integrale gebiedsbeschrijving.
- Doelstellingen te herijken op basis van realistische, gebiedseigen data.
- Recreatie niet als verstoring te framen, maar als waardevolle functie.
- Maatregelen te onderbouwen met feiten en in overleg met ondernemers.
- Indiener structureel te betrekken in het vervolgproces.

De indiener geeft aan graag bereid te zijn tot een constructieve dialoog en denken actief mee over een beheerplan dat natuur, recreatie en economie in balans brengt.

Reactie 3.1
Ingaande op het eerste punt, de NRD heeft als doel om de reikwijdte en het detailniveau van het plan-MER af te bakenen. Uw vraag om de NRD aan te vullen met een integrale gebiedsbeschrijving is niet een van de doelen van een NRD.

Ingaande op punt 2, 3 en 4: het beheerplan heeft als doel om de gestelde instandhoudingsdoelstellingen voor de Grevelingen te behalen. Deze liggen vast in het aanwijzingsbesluit en worden niet aangepast via het nieuwe beheerplan. In het rapport Doeluitwerking zijn daarnaast knelpunten in beeld gebracht waardoor instandhoudingsdoelstellingen nu niet gehaald worden, in sommige gevallen gaat het om recreatie. Maatregelen worden in het MER nader uitgewerkt en onderbouwd.

Ingaande op punt 5, als voortouwnemer werkt Rijkswaterstaat er hard aan om alle belanghebbenden te informeren en te betrekken. Dat doen we op verschillende momenten en manieren (onder meer met nieuwsbrieven, spreekuren, rondetafelgesprekken en klantgesprekken). Na de eerste contacten, onder andere met u, gaan we verder door in meer detail te gaan kijken naar mogelijke maatregelen in aanloop naar een ontwerpbeheerplan. Hiervoor nodigen wij u opnieuw uit bijvoorbeeld via rondetafelgesprekken om uw belangen en ideeën in te brengen.

5.4 Zienswijze 4 - 106429041

4.1 Foto
Indiener heeft een foto meegestuurd, geen inhoudelijke zienswijze.

Reactie 4.1
Dank voor uw reactie, wij hebben hiervan kennisgenomen.

5.5 Zienswijze 5 - 106427832

De zienswijze bestaat inhoudelijk uit meerdere punten. Indiener heeft deze in afzonderlijke regels weergegeven, zoals vermeld in 5.1 t/m 5.11.

5.1 Strengere doelstellingen voor natuurherstel en biodiversiteit

- Verzoekt dat de beheerplannen ambitieuzer zijn dan “behoud”, namelijk ook herstel van biodiversiteit, ecosysteemfuncties verbeteren, inheemse soorten versterken, bedreigde soorten beschermen.
- Eist maatregelen die verder gaan dan minimale EU-normen waar nodig.

Reactie 5.1
Bedankt voor alle inhoudelijke punten. Wij nemen uw adviezen mee in het verdere proces. Onze reactie treft u ook per punt aan.

Voor het plan-MER kunnen we enkel uitgaan van de vastgestelde Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen. Strengere doelstellingen dienen in een ander proces vastgesteld te worden.

5.2 Waterkwaliteit

- Aandacht voor lozingen (agri, industrie, huishoudens), nutriënten- en fosfaatbelasting, bestrijdingsmiddelen, microplastics.
- Voorstel om nul-lozingen (of heel lage normen) voor chemisch schadelijke stoffen op te nemen.
- Aanvullend punt – kerncentrale en lozingen.

Er mogen geen lozingen plaatsvinden van koel- of proceswater afkomstig van een (nieuwe) kerncentrale in de Westerschelde of de omliggende Natura 2000-gebieden. Het lozen van opgewarmd water bedreigt de ecologische balans, tast zuurstofhuishouding en biodiversiteit aan, en staat haaks op de verplichting om Natura 2000-gebieden te beschermen en te herstellen. Eventuele plannen voor een kerncentrale moeten expliciet worden uitgesloten van gebruik van deze Natura 2000-wateren als lozingsgebied.

Reactie 5.2
In het plan-MER worden de ontwikkelde maatregelpakketten voor het behoud en de verbetering van de Natura 2000-gebieden Oosterschelde, Westerschelde, Veerse Meer en Grevelingen getoetst op milieueffecten. De lozingen van nieuwe kerncentrales zijn hier geen onderdeel van. Hierover worden in het beheerplan geen uitspraken gedaan. De keuze voor het bouwen van kerncentrales en de effecten vallen hierbuiten en worden daarom in het plan-MER buiten beschouwing gelaten.

Indien er in de verschillende gebieden knelpunten in de waterkwaliteit gesignaleerd zijn die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan dan worden mogelijke maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren opgenomen in de maatregelpakketten die in het plan-MER beoordeeld zullen worden op hun milieu-effecten.

5.3 Bescherming tegen (toekomstige) klimaatverandering

- Plan voor adaptatie: hoe omgaan met zeespiegelstijging, verzilting, extreme neerslag, droogte.
- Ruimtelijke bufferzones, getij, natuurlijke dijken, herstel van kustduinen etc.

Reactie 5.3
Indien er in de verschillende gebieden knelpunten gesignaleerd zijn die te maken hebben met de gevolgen van klimaatverandering en die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan dan worden mogelijke maatregelen om het gebied weerbaar te maken opgenomen in de maatregelpakketten die in het plan-MER beoordeeld zullen worden op hun milieueffecten. Klimaatverandering is daarnaast onderdeel van het beoordelingskader. Als er effecten zijn die van belang zijn, komen deze in het plan-MER aan de orde.

Het plan-MER is echter geen plan voor klimaatadaptatie. Dat dient in een ander proces opgesteld te worden.

5.4 Samenhang in landschap & ecologische verbindingen
- Bevorderen van corridors tussen Natura-2000 gebieden, migratiemogelijkheden voor planten en dieren.
- Aanpakken fragmentatie van habitats.

Reactie 5.4
Indien er in de verschillende gebieden knelpunten in de samenhang en ecologische verbindingen tussen verschillende Natura 2000-gebieden of fragmentatie van habitats gesignaleerd zijn die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan dan worden mogelijke maatregelen om deze knelpunten op te lossen opgenomen in de maatregelpakketten die in het plan-MER beoordeeld zullen worden op hun milieu-effecten.

Natuur en landschap zijn daarnaast thema's in het beoordelingskader. Als er effecten zijn die van belang zijn, komen deze in het plan-MER aan de orde.

5.5 Participatie & lokale betrokkenheid
- Zorg dat lokale gemeenschappen, vissers, boeren etc. worden betrokken en dat hun kennis wordt gebruikt.
- Transparantie in processen, heldere communicatie, inspraakmogelijkheden.

Reactie 5.5
Als voortouwnemer werkt Rijkswaterstaat er hard aan om alle belanghebbenden te informeren en te betrekken. Dat doen we op verschillende momenten en manieren (onder meer met nieuwsbrieven, spreekuren, rondetafelgesprekken en klantgesprekken). Na de eerste contacten gaan we verder door in meer detail te gaan kijken naar mogelijke maatregelen die in de plan-MER op hun milieueffecten beoordeeld zullen worden. Hiervoor zullen we opnieuw via bovengenoemde manieren de belanghebbenden betrekken en informeren over het proces. Daarnaast wordt er periodiek een nieuwsbrief gepubliceerd.

5.6 Visserij- & scheepvaartimpact
- Regels of beperkingen voor schadelijke vismethodes, bodemberoering, scheepsverkeer, geluid, trillingen.
- Monitoring van vervuiling door schepen (olie, chemicaliën, ballastwater).

Reactie 5.6
Indien er in de verschillende gebieden knelpunten die samenhangen met visserij en/of scheepvaart zijn gesignaleerd die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan, dan worden mogelijke maatregelen om deze knelpunten op te lossen opgenomen in de maatregelpakketten die in het plan-MER beoordeeld zullen worden op hun milieueffecten.

5.7 Monitoring, handhaving en financiering

- Duidelijke meetbare indicatoren (“SMART-doelen”).
- Goede structuren voor handhaving, sancties bij overtredingen.
- Voldoende (structurele) financiering garanderen voor herstel en beheer.

Reactie 5.7
Indien er in de verschillende gebieden knelpunten die samenhangen met monitoring en handhaving zijn gesignaleerd die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan, dan worden mogelijke maatregelen om deze knelpunten op te lossen opgenomen in de maatregelpakketten die in het *plan-MER* beoordeeld zullen worden op hun milieueffecten.

Het plan-MER kan echter niets zeggen over de structuren voor handhaving noch de financiering garanderen. Handhaving, uitvoering, monitoring en communicatie zullen in het beheerplanproces worden uitgewerkt in aparte uitvoeringsplannen.

5.8 Landbouw & agrarisch gebruik

- Maatregelen stimuleren die duurzaam zijn: (semi-)natuurlijke oevers, bufferzones, biologische landbouw, vermijding van bestrijdingsmiddelen dichtbij Natura-2000.
- Mogelijkheid tot compensatie of subsidieregelingen voor boeren die extra lasten hebben.

Reactie 5.8
Indien er in de verschillende gebieden knelpunten die samenhangen met landbouw zijn gesignaleerd, die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan, dan worden mogelijke maatregelen om deze knelpunten op te lossen opgenomen in de maatregelpakketten die in het plan-MER beoordeeld zullen worden op hun milieu-effecten.

Landbouw is daarnaast als gebruiksfunctie onderdeel van het beoordelingskader. Als er effecten zijn die van belang zijn, komen deze in het plan-MER aan de orde. Het plan-MER gaat echter niet over compensatiemogelijkheden of subsidieregelingen. Indien dit aan de orde is, kunnen hier in het beheerplanproces nadere afspraken over worden gemaakt.

5.9 Recreatie & toerisme

- Waar recreatie toegestaan is: beperkingen instellen zodat natuur niet verstoord wordt (wandelen, vissen, botsen, geluid).
- Voorlichting en beheer van recreatie om overbelasting te voorkomen.

Reactie 5.9
Dank voor uw advies over voorlichting en beheer rond recreatie. Deze nemen we mee in het plan-MER-proces. Indien er in de verschillende gebieden knelpunten, die samenhangen met recreatie, zijn gesignaleerd die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan, dan worden mogelijke maatregelen om deze knelpunten op te lossen opgenomen in de maatregelpakketten. De maatregelpakketten worden vervolgens in het plan-MER beoordeeld op milieueffecten.

Daarnaast wordt er in het beheerplanproces ook een communicatieplan opgesteld. Daar zal voorlichting zeker ook onderdeel van uitmaken.

5.10 Prioritering & urgentie

- Dring aan op prioriteit voor soorten en habitats die het meest bedreigd zijn.
- Zorg dat tijdspad voor maatregelen snel is; eerder dan “na 2028” duidelijk acties implementeren.

Reactie 5.10
In principe is er geen onderscheid tussen de verschillende instandhoudingsdoelstellingen en dienen ze allemaal gehaald te worden. Alleen voor de habitattypen en Habitatrichtlijnsoorten waarvoor Nederland Europees gezien van cruciaal belang is voor de instandhouding (prioritaire habitats en soorten) geldt dat deze met voorrang in een landelijke gunstige Staat van Instandhouding gebracht moeten worden. Pas indien blijkt dat het, vanuit ecologische overwegingen, noodzakelijk is om keuzes te maken dan zal dit in het beheerplanproces worden verantwoord. Het plan-MER maakt hierin geen keuzes maar brengt enkel de milieu-effecten van mogelijke maatregelen in beeld. De uiteindelijke keuze voor het Voorkeursalternatief is een bestuurlijke keuze.

5.11 Participatieproces

Het was goed dat de aankondiging van participatie in de lokale krant stond.
Voor een particulier is echter de procedure erg complex. De maatregelen voor Natura2000 kunnen invloed hebben op activiteiten in heel Zeeland; dit is niet duidelijk gemaakt in de omschrijving.

Reactie 5.11
Bedankt voor uw zienswijzen. De procedure is inderdaad complex. We zullen dit meenemen in het vervolg en hier in de communicatie rekening mee houden.

5.6 Zienswijze 6 - 106383504

6.1 De instandhoudings- en verbeterdoelen en een bredere kijk
De indiener geeft hierbij zijn zienswijze betreffende de NRD Grevelingen. De indiener betreurt dat het te herziene beheerplan alleen over de soorten gaat waarvoor de Grevelingen destijds aangemeld werd en over wat soorten die later zijn toegevoegd. Dit vloeit uiteraard voort uit het Natura 2000-kader waarbinnen het beheerplan operationeel is. De doelen omvatten enkele habitats en daarnaast vooral vogels en enkele planten en zoogdieren. De rest van de flora en fauna valt daardoor buiten beschouwing. Er is zodoende te weinig aandacht voor het systeem Grevelingen als geheel. Natuurlijk heb je nog het KRW-kader en de Omgevingswet en het lange termijn PAGW, maar het zou goed zijn straks in de MER ook een begin te maken met wat het effect zou zijn van een aanpak waarbij de Grevelingen wordt beheerd als onderdeel van een groter geheel. Nu is de Grevelingen eigenlijk vlees noch vis, een Fremdkörper tussen de Voordelta en het rivierensysteem zonder volwaardige relaties daarmee.

In de ontwerp-NRD die voorligt worden alle soorten netjes benoemd en wordt alvast vooruitgekeken naar maatregelen. Als we per soort maatregelen gaan uitvoeren moet de vraag gesteld worden of er niet te veel getuinierd wordt. Mijn voorkeur zou zijn grootschaliger systeemmaatregelen te nemen waar alle soorten van kunnen profiteren.

Onderzoeksvraag 1: Wat is het effect van een dynamischer peilbeheer in de winter? Nu wordt 3 keer per winterseizoen het peil beperkt wat verhoogd. Vaker verhogen met een hoger peil dan tot op heden kan zorgen voor meer en duurzamer behoud van kustbroedvogellocaties en zilte zones. Het kunstmatig beheer van broedlocaties kan daarmee achterwege blijven? Hoe hoog kan het peil zijn zonder substantieel schade aan te richten aan oevers en recreatievoorzieningen? (ik kan mijn boot zo vastleggen dat 30 cm verhoging makkelijk kan) en klopt het dat langduriger en forsere overstromingen heilzaam zijn voor bovengenoemde habitats? Kan het zonder primaire duinvegetaties al te veel te benadelen? Wellicht moet eens gekeken worden naar de hier en daar uitgestrekte lage vlakten langs de Limfjord in Denemarken, bij flinke noordwestenwind komen peilverhogingen van een meter geregeld voor en dat gebeurt al eeuwen). Witteveen en Bos deed ooit onderzoek naar mechanische effecten van verschillende langdurig verhoogde peilen. In mijn voorstel is alleen sprake van tijdelijke verhogingen.

Onderzoeksvraag 2: Evaluaties van het Grevelingensysteem geven aan dat het met de visstand slecht gesteld is. Dit is deels gebaseerd op anekdotische informatie, omdat de laatste decennia geen alomvattend visonderzoek is gedaan. Een goede visstand is uiteraard van belang voor viseters, waaronder de gewone zeehond. Wat dat laatste dier betreft is niet goed duidelijk waar de soort vooral foerageert. Het verdient aanbeveling hiernaar onderzoek te doen. Gaan de dieren een dagje op de Noordzee foerageren, om vervolgens uit te rusten in de Grevelingen? Om te weten welke vis in welke hoeveelheden de Brouwerssluis passeert kan hydro-acoustisch onderzoek gedaan worden. Dit werd recent ook in het Marsdiep gedaan. Het NIOZ op Texel kan daarover informeren. Welke soorten we mogen verwachten bij invoering van gedempt getij (40 cm rond middenstand -30 NAP) is al eerder vastgesteld. Invoering getij vergt uiteraard een aparte MER, maar het kan geen kwaad bij maatregelen te benadrukken dat gedempt getij voor het systeem als geheel noodzakelijk is. Onderzocht moet worden in hoeverre de Grevelingen weer een onderdeel van de Voordelta kan worden en of beiden systemen daar van profiteren. Een volgende stap kan en moet zijn de vismigratie met het West-

Europese achterland herstellen. (Wellicht via het westelijk krekensysteem van Goeree uitmondend in het Zuiderdiep dat verbonden wordt met het Haringvliet.)

Onderzoeksvraag 3: Verstoring. Her en der treedt ergerniswekkende verstoring op. Recent maakte ik mee dat een kajakker bewust naar de zeehondenligplaats (bij boei G 48) peddelde, de dieren verjoeg en op de verlaten ligplaats ging zitten met camera. Je houdt het niet voor mogelijk. Het voorval is gemeld bij SBB. Geregeld zie ik ook personen met surfplanken en rubberbootjes binnen de vooroeververdediging van Kabbelaarsbank-oost en Stampersplaat-west. Het Middelplaatje wordt de laatste jaren frequent betreden door o.a. suppers die een rondje maken vanaf de Kabbelaarsbank sinds daar ecolodges zijn en verhuur is. Daarmee is het plaatje effectief in de recreatiezone gekomen.

De indiener stelt dat onderzoek moet worden gedaan naar de frequentie van diverse verstoringen, het effect en naar geschikte maatregelen. Op voorhand dient het ondiepe deel van de Archipel afgesloten te worden voor medegebruik. Dit ter bescherming van de nieuwe instandhoudingssoort gewone zeehond.

Reactie 6.1
Wij waarderen het dat u de tijd en moeite heeft genomen om uw zienswijze te geven en bedanken u voor de geadviseerde onderzoeksvragen en aangehaalde punten. Wij hebben hiervan kennisgenomen en nemen dit mee in het verdere proces.

5.7 Zienswijze 7 - 106457808

7.1 Participatie en betrokkenheid burgers
De indiener is van mening dat er, in deze tijd en onder de huidige omstandigheden, altijd ruimte moet zijn om betrokken te worden bij de besluitvorming van de overheid. Wanneer er wijzigingen of nieuwe besluiten plaatsvinden, dient er ten allen tijde een mogelijkheid te zijn voor burgers en bedrijven om inspraak te hebben. Bij besluitvorming moet burgers de kans worden gegeven om daadwerkelijk mee te beslissen. Het is van groot belang dat aan alle projecten van de overheid een duidelijke waarde en beslissingsbevoegdheid voor burgers wordt toegevoegd.

Reactie 7.1
Het voorkeursalternatief wordt opgenomen in het Natura 2000-beheerplan. Het concept beheerplan met onderliggend het plan-MER wordt ter inzage gelegd met de nodige aankondigingen. U kunt dan uw zienswijze hierop indienen.

5.8 Zienswijze 8 - 106505495

8.1 Natuurlijkheid ondergeschikt aan toegankelijkheid en veiligheid

De indiener gaat in dit vervolg in op de NRD Westerschelde en Saeftinghe; dezelfde argumenten kunnen worden meegenomen bij de volgende stap in de overige NRD's (onder andere Grevelingen). Reeds vele decennia is bekend dat de natuurlijkheid het onderspit delft ten opzichte van de toegankelijkheid en de veiligheid, de drie doelstellingen die door Nederland, Frankijk, België en Vlaanderen begin 21e eeuw zijn vastgelegd in de Scheldeverdragen.

Recent is in het Lange Termijnperspectief voor de Natuur van het Schelde-estuarium (VNSC, september 2024) nog herinnerd aan de benodigde "3.000 hectare extra estuariene natuur voor een gunstige staat van instandhouding. 600 hectare is inmiddels gerealiseerd. De overige hectares zijn (nog) niet opgenomen in beleid of wetgeving." (blz. 13)

Reactie 8.1
Bedankt voor de adviezen en aangehaalde (zorg)punten. Wij nemen deze mee in het verdere proces.

De Scheldeverdragen zijn van toepassing voor de Westerschelde en niet voor de Grevelingen. Het Lange Termijnperspectief voor de Natuur van het Schelde-estuarium (VNSC, september 2024) is niet bestuurlijk vastgesteld en wordt dus niet meegenomen als beleid.

8.2 Inpoldering

De indiener is geen tegenstander van de inpoldering die de afgelopen eeuwen heeft plaatsgevonden. Ik bepleit echter wel dat wordt onderkend dat deze inpoldering net iets te ver is doorgeschoten met als gevolg de Verstarring van de Westerschelde, terwijl zij behoefte heeft aan dynamiek, waaronder de verlegging van nevengeulen en verjonging van schorren, slikken en platen.

De overeengekomen ontpoldering is een bescheiden, maar noodzakelijke herstelmaatregel, waarvoor op korte termijn plannen dienen te worden opgesteld en uitgevoerd.

Reactie 8.2
Indien er knelpunten zijn gesignaleerd die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan, dan worden mogelijke maatregelen om deze knelpunten op te lossen opgenomen in de maatregelpakketten die in het plan-MER beoordeeld zullen worden op hun milieu-effecten. Ontpolderen is een van deze mogelijke maatregelen. Of dit onderdeel wordt van het Voorkeursalternatief is een bestuurlijke keuze. Deze beslissing is geen onderdeel van het plan-MER.

8.3 Vervuiling

Het tegengaan van vervuiling, zoals bijvoorbeeld die met PFAS, wordt gelukkig breed in maatschappij en politiek ondersteund, hoewel in vergunningverlening en handhaving nog steeds te weinig wordt begrensd, waardoor de stimulans voor verbetering van producten en productieprocessen achterblijft bij wat wenselijk en mogelijk is.

Reactie 8.3
Indien er in de verschillende gebieden knelpunten zijn gesignaleerd die samenhangen met waterkwaliteit en het bereiken van de

instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan, dan worden mogelijke maatregelen om deze knelpunten op te lossen opgenomen in de maatregelpakketten die in het plan-MER beoordeeld worden op milieu-effecten. Of dit uiteindelijk onderdeel wordt van het Voorkeursalternatief is een bestuurlijke keuze.

Het al dan niet verlenen van een natuurvergunning ligt buiten de scope van het plan-MER en het Natura 2000-beheerplan. Deze bevoegdheid ligt bij het bevoegde gezag (rijk of provincie) verantwoordelijk voor vergunningverlening. Het is aan hef bevoegd gezag om te beoordelen of een vergunning verleend kan worden.

De benodigde handhaving wordt vastgelegd in het handhavingsplan dat onderdeel is van het beheerplan.

8.4 Cultuurhistorisch relevante getijdehavens

De indiener vindt dat bij de huidige activiteiten op bladzijde 38 ook de cultuurhistorisch relevante getijdehavens genoemd zouden moeten worden. Hiervan is het behoud relevant voor de leefbaarheid van het gebied voor huidige en toekomstige generaties.

Reactie 8.4

Deze reactie is niet relevant voor de NRD Grevelingen, aangezien huidige activiteiten niet zijn benoemd.

8.5 Nieuwe activiteiten

De indiener stelt dat naast de huidige activiteiten en de autonome ontwikkeling ook aandacht moeten worden besteed aan nieuwe activiteiten waarvoor voorbereidingen worden getroffen, zoals de opwarming van het water door industriële activiteiten met koelbehoefte, zoals de plaatsing van nieuwe kerncentrales.

Reactie 8.5

De effecten van de nieuwe activiteiten, zoals kerncentrales, zijn geen onderdeel van het actualiseren van de beheerplannen en dus ook niet van het plan-MER. Voor die ontwikkelingen zullen afzonderlijke procedures gevolgd worden waarin de effecten worden onderzocht. Doordat er nog geen formele besluitvorming heeft plaatsgevonden worden deze ontwikkelingen ook niet meegenomen in de autonome ontwikkeling.

8.6 Kwalitatief en kwantitatief bij effectbeoordeling

De indiener bepleit dat bij de effectbeoordeling van onderzoeksthema's (bladzijde 41 e.v.) bij meer thema's zowel kwalitatief als kwantitatief beoordeeld moeten worden. In de nu aangegeven indeling bestaat het risico dat de kwalitatief te beoordelen effecten als zachter en minder zwaarwegend worden gewogen dan de kwantitatief te beoordelen effecten. Met name voor het thema Klimaat is veel kwantitatieve informatie voor de beoordeling beschikbaar. Het thema Economie is daarentegen juist in sterke mate kwalitatief te beoordelen, aangezien hieraan menselijke keuzes (op korte termijn) ten grondslag liggen, die sterk kunnen bijdragen aan herstel van een gezonde situatie.

Reactie 8.6

Indien mogelijk wordt een thema kwantitatief beoordeeld, omdat de beoordeling dan gebaseerd op is herleidbare informatie. Is dat niet mogelijk, dan vindt de beoordeling basis op basis van expert judgement en is het een kwalitatieve beoordeling.

5.9 Zienswijze 9 - 106503893

9.1 Vogelaantallen als doel

De indiener stelt dat de in de NRD gepresenteerde beoordeling van het doelbereik voor vogels ook voor de Grevelingen teruggrijpt op de aanwezige aantallen als doel op zich. De indiener bepleit dat dat, zoals in zijn brief van 3 februari is toegelicht, niet juist is. Natura 2000 vraagt dat er voldoende draagkracht voor de genoemde aantallen is, maar niet dat deze er ook werkelijk zijn. Het is wetenschappelijk ook onlogisch om daarvoor te kiezen. Het gaat in de Vogelrichtlijn immers over Europese vogelpopulatie waarbij vogels migreren. Om toch voor de verschillende Natura 2000-gebieden aantallen als doel te hanteren heeft geen ecologisch - wetenschappelijke basis. Het arbitrair opknippen van het verspreidingsgebied in verschillende Natura 2000-gebieden met vervolgens de eis dat daar zekere vogelaantallen aanwezig zijn, is daarmee vooral een investering in niet-doelmatig g en in de praktijk onuitvoerbaar beleid. Aanwezige aantallen kunnen uiteraard wel een indicatie e zijn dat er iets met de draagkracht aan de hand is. Maar dat moet dan ook worden onderzocht, waarbij met name oorzaken buiten het gebied die de achterblijvende aantallen kunnen verklaren expliciet in beeld moeten worden gebracht. Aan een dergelijke analyse ontbreekt het in de evaluatie en Doeluitwerking Grevelingen.

De indiener stelt verder de vraag op dat de Grevelingen ecologisch gezien een zeer jong gebied is, dat na de afsluiting nog steeds sterk aan het veranderen is. Ten tijde van de aanwijzing van het gebied in het kader van Natura 2000 was het nog zeer onduidelijk hoe het gebied zich verder zou ontwikkelen. In dat verband zou het logisch zijn om nu zoveel jaar later, de doelstellingen zoals deze destijds zijn geformuleerd, nog eens tegen het licht te houden. Met het toevoegen van de gewone en grijze zeehond aan het aanwijzingsbesluit is dat feitelijk ook gebeurd. Wij zouden verwachten dat een dergelijke evaluatie en bijstelling ook zou gebeuren voor vogelsoorten die in aantallen zijn afgenomen ten gevolge van de autonome ontwikkeling van het gebied. Dat is voor zover wij kunnen nagaan niet gebeurt. Het gevaar bestaat daarmee dat niet-haalbare doelen (wat betreft draagkracht) worden nagestreefd. Dit brengt het risico met zich mee dat gebruikers geconfronteerd worden met onnodige maatregelen.

Reactie 9.1

In de Doeluitwerking Grevelingen is, net als voor de andere gebieden, uitgegaan van doelbereik voor voldoende draagkracht van de genoemde aantallen. Doordat visserij beperkt is op de Grevelingen vormt deze drukfactor op basis van bestaande gegevens geen knelpunt.

Voor het nieuwe beheerplan (en daarmee het plan-MER) wordt uitgegaan van de instandhoudingsdoelstellingen zoals vastgelegd in het aanwijzingsbesluit. Die worden in dit proces niet gewijzigd.

9.2 Zeehonden

De indiener acht het merkwaardig dat voor de gewone en grijze zeehond de kwaliteit van het leefgebied als 'matig ongunstig' wordt beoordeeld. De instandhoudingsdoelstellingen voor deze soorten in de Grevelingen betreffen het behoud van de omvang en kwaliteit van het leefgebied voor het behoud van de populatie. Een kwalificatie ‘matig ongunstig’ suggereert dat verbetering noodzakelijk wordt geacht. De indiener leidt uit de doeluitwerking af dat deze kwalificatie wat betreft de grijze zeehond voortkomt uit het feit dat de aantallen in de Grevelingen in afwijking van de zeer positieve trend in de Delta niet duidelijk zijn toegenomen. De

aantallen gewone zeehonden in de Grevelingen zijn wel zeer sterk gestegen. Ook voor deze soort wordt echter de kwaliteit van het leefgebied als ‘matig ongunstig’ beschouwd. Vervolgens worden voor beide soorten verstoring en voedselbeschikbaarheid als knelpunt gedefinieerd terwijl daarover zeer weinig bekend is. Wij menen dat de systematiek zodanig zou moeten zijn, dat daar waar sprake is van behoudsdoelstellingen en positieve of neutrale trends in aantallen geconcludeerd wordt dat er geen aanleiding is voor het treffen van beheerplanmaatregelen.

De indiener stelt dat de Delta-populatie zeehonden (in de doeluitwerking Grevelingen) als aparte populatie wordt beschouwd, die zichzelf in stand zou moeten kunnen houden. Waarom daarvoor is gekozen is voor hen onduidelijk. Zeehonden zijn zeer mobiel en de Nederlandse populatie gebruikt de gehele Noordzee en omringende kusten als leefgebied. Het relatief lage aantal jongen per ouderdier in de Delta wordt vervolgens als zorgelijk gezien, terwijl de totale populaties nog steeds groeien. Ook deze zorg vloeit voort uit het arbitrair opknippen van de populatie in deelgebieden, wat vervolgens alleen om die reden leidt tot “knelpunten” m.b.t. dat deelgebied terwijl daar ecologisch of wetenschappelijk wat betreft de instandhoudingsdoelstelling voor de soort geen enkele aanleiding is.

Reactie 9.2
In de NRD zijn de uitkomsten van de Doeluitwerking opgenomen met betrekking tot doelbereik. Daarnaast is de landelijke Staat van Instandhouding opgenomen die is gebaseerd op de Habitatrichtlijnrapportage. In de Doeluitwerking zijn knelpunten geformuleerd die de behoudsdoelstelling in gevaar zou kunnen brengen, de maatregelen zijn nog geen onderdeel van de NRD en worden in een latere fase geformuleerd. De Doeluitwerking is wel gedeeld, maar lag niet ter inspraak. De inhoudelijke opmerkingen die betrekking hebben op de Doeluitwerking en relevant zijn voor het plan-MER proces en het beheerplan zullen worden genoteerd en kunnen nog worden meegenomen in de laatste aanpassingen van de Doeluitwerking.

5.10 Zienswijze 10 - 106479083

10.1 Algemene opmerkingen

In zijn algemeenheid heeft de indiener de volgende opmerkingen:

- Zoals hiervoor vermeld hebben de NRD's deels betrekking op het beheersgebied van waterschap Scheldestromen. Hiervoor is beleid van het waterschap relevant. Wij constateren echter dat dit beleid niet is benoemd. Ze verzoeken om het Waterschapsbeheerprogramma en de Waterschapsverordening van Scheldestromen expliciet te betrekken bij de ontwikkeling en beoordeling van de maatregelen.
- In de beoordelingscriteria zijn aspecten opgenomen die waterschapsdoelen raken, zoals wateroverlast, grondwater en de Kaderrichtlijn Water (KRW). Wij verzoeken deze criteria ook toe te passen op het binnendijkse water.
- Klimaatverandering wordt benoemd als autonome ontwikkeling. De indiener gaat ervan uit dat dit onderwerp verder wordt uitgewerkt, en dat er bijvoorbeeld aandacht is voor de gevolgen van klimaatverandering op het patroon van afwatering, zoals langere perioden van droogte en piekafvoeren.

Reactie 10.1

Dank voor uw zienswijze. Onze reactie op de algemene punten:

- Het Waterschapsbeheerprogramma en de Waterschapsverordening van Waterschap Scheldestromen nemen we mee in de definitieve NRD.
- Als de alternatieven effecten hebben op het binnendijkse deel buiten de begrenzing van Natura 2000 nemen wij dat op in de effectbeschrijving in het plan-MER.
- In de beoordelingstabel is klimaatadaptatie opgenomen als een van de thema's waarop de maatregelpakketten beoordeeld zullen worden. De aspecten waterhuishouding en wateroverlast gaan in op de aandachtspunten die u benoemt. Er is dus aandacht voor de impact van de mogelijke maatregelen en maatregelpakketten op de bijdrage aan klimaatadaptatie. Indien klimaatverandering leidt tot knelpunten die het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen bemoeilijken dan zijn deze verwerkt in de oplossingsrichtingen en zijn hiervoor mogelijke maatregelen geformuleerd.

Dank voor het aanbieden van uw samenwerking. Wij stellen het op prijs als u in ieder geval betrokken blijft in het officiële proces. Bij specifieke vragen laten wij u dit weten.

10.2 Gebied specifiek, Grevelingen

- Er worden geen oplossingsrichtingen beschreven, waardoor het lastig is om onze rol als waterschap te duiden. Wel zijn goede effectcriteria opgenomen.

Reactie 10.2

In het MER worden de alternatieven/maatregelpakketten verder uitgewerkt en onderbouwd.

5.11 Zienswijze 11 - 106531703

11.1 Zorg hengelsport

Indiener geeft aan dat het natura2000 gebied heel belangrijk is voor zeeland. Denk hieraan recreatie zoals pleziervaart, hengelsporters, surfers. Hiernaast moet je ook denken aan de flora en fauna zoals schelpdieren, kraamplaatsen voor vogels, vissen en andere diersoorten. Als dit weg gaat gaat heel de natuur en cultuur verloren van zeeland. Als secretaris van een hengelsportvereniging maak ik mij hier zorgen over en zal ik mij hard voor maken om het natuura2000 gebied te behouden.

Reactie 11.1

Dank voor uw inbreng. We delen uw mening dat de Natura 2000-gebieden belangrijk zijn voor Zeeland. Het plan-MER is dan ook bedoeld om in beeld te brengen welke effecten verschillende maatregelpakketten kunnen hebben op verschillende milieu- en sociaaleconomische effecten. Het beheerplan bevat de maatregelen waarmee de instandhoudingsdoelstellingen voor deze Natura 2000-gebieden (deels) bereikt kunnen worden.

5.12 Zienswijze 12 - 106524196

12.1 Suggesties en tekstuele opmerkingen doeluitwerking
Indiener heeft het over het document 'Doeluitwerking Natura 2000-beheerplan Grevelingen' en heeft de opmerkingen hierover deels in een tabel weergegeven.

Reactie 12.1
Deze reactie is gericht op de tekst in de Doeluitwerking, deze lag niet ter inspraak. De inhoudelijke opmerkingen die betrekking hebben op de Doeluitwerking en relevant zijn voor het plan-MER proces en het beheerplan zullen worden genoteerd en kunnen nog worden meegenomen in de laatste aanpassingen van de Doeluitwerking.

12.2 Impact op zoetwatersysteem
Op pag. 21 geschreven wordt over het verhogen van de natuurlijke dynamiek, het versterken en ontwikkelen van rustgebieden, tegengaan van predatie en vegetatiebeheer.

Indiener maakt zich zorgen over de impact die dit zou kunnen hebben op het zoetwatersysteem en daarmee op de landbouwsector op Goeree-Overflakkee. Het kan namelijk niet de bedoeling zijn dat het vergroten van de dynamiek ten koste gaat van de land- en tuinbouwsector.

Reactie 12.2
Deze reactie is gericht op de tekst in de Doeluitwerking, deze lag niet ter inspraak. De inhoudelijke opmerkingen die betrekking hebben op de Doeluitwerking en relevant zijn voor het plan-MER proces en het beheerplan zullen worden genoteerd en kunnen nog worden meegenomen in de laatste aanpassingen van de Doeluitwerking

12.3 Gevolgen vergroten getijslag
De indiener heeft het hier ook over het verkennen van mogelijkheden voor het vergroten van getijslag.

Wat kunnen zoal de gevolgen zijn met betrekking tot kwel als het getij wordt opgezet in de Grevelingen? Kwel is een bedreiging van het zoetwatersysteem op Goeree-Overflakkee en zo ook direct een bedreiging voor de landbouw.

Reactie 12.3
Deze reactie is gericht op de tekst in de Doeluitwerking, deze lag niet ter inspraak. De inhoudelijke opmerkingen die betrekking hebben op de Doeluitwerking en relevant zijn voor het plan-MER proces en het beheerplan zullen worden genoteerd en kunnen nog worden meegenomen in de laatste aanpassingen van de Doeluitwerking

12.4 Impact van lozen
Impact kwaliteit polderwater over kennisleemten op pag. 43.

Indiener stelt dat eerst lozen op Grevelingen als oorzaak wordt aangeven van probleem, maar hier wordt gesteld dat er nog grote kennisleemten zijn waardoor niet duidelijk is wat de impact van het lozen is. Hoe zit dit precies?

Reactie 12.4
Deze reactie is gericht op de tekst in de Doeluitwerking, deze lag niet ter inspraak. De inhoudelijke opmerkingen die betrekking hebben op de Doeluitwerking en relevant zijn voor het plan-MER proces en het beheerplan zullen worden genoteerd en kunnen nog worden meegenomen in de laatste aanpassingen van de Doeluitwerking

12.5 Relatie met andere gebieden
Op pag. 44 wordt de relatie gelegd met andere gebieden.

Indiener vraagt of het hier gaat om een relatie met voorgaande op pag. 21?

Reactie 12.5
Deze reactie is gericht op de tekst in de Doeluitwerking, deze lag niet ter inspraak. De inhoudelijke opmerkingen die betrekking hebben op de Doeluitwerking en relevant zijn voor het plan-MER proces en het beheerplan zullen worden genoteerd en kunnen nog worden meegenomen in de laatste aanpassingen van de Doeluitwerking.

12.6 Polderwater lozing in de Grevelingen
Indiener stelt dat volgens pag. 60 er door zeven gemalen polderwater geloosd wordt in de Grevelingen vanuit de polders in Goeree Overflakkee (Ouddorp, Goedereede, Herkingen, Nieuwe Tonge) en Schouwen Duiveland (Brouwershaven, Dreischor, Nieuwerkerk).

Indiener schrijft dat hier ook weer de lozing vanuit de polders wordt genoemd met betrekking tot het zoutgehalte.

Reactie 12.6
Deze reactie is gericht op de tekst in de Doeluitwerking, deze lag niet ter inspraak. De inhoudelijke opmerkingen die betrekking hebben op de Doeluitwerking en relevant zijn voor het plan-MER proces en het beheerplan zullen worden genoteerd en kunnen nog worden meegenomen in de laatste aanpassingen van de Doeluitwerking

12.7 Bemest regenwater
Wel kan binnen de Grevelingen met de omvorming van de landbouw op de Slikken van Flakkee de negatieve invloed van bemest regenwater worden gereduceerd (pag. 115).

Indiener vraagt wat daar nog aan landbouw is?

Reactie 12.7
Deze reactie is gericht op de tekst in de Doeluitwerking, deze lag niet ter inspraak. De inhoudelijke opmerkingen die betrekking hebben op de Doeluitwerking en relevant zijn voor het plan-MER proces en het beheerplan zullen worden genoteerd en kunnen nog worden meegenomen in de laatste aanpassingen van de Doeluitwerking

5.13 Zienswijze 13 - 106522893

13.1 Verzoek tot nadere uitwerking van verschillende thema's
De indiener pleit voor:

- Gedifferentieerde zonering op basis van feitelijke verstoringsdata.
- Behoud van veilige en logische vaarroutes.
- Gecoördineerde voorlichting aan gebruikers via uniforme betonning (en beperkte bebording langs de oever) en digitale middelen.
- Meer zones voor groeiende takken van watersport zoals kitesurfen. Als er onvoldoende ruimte is in bestaande zones, gaan mensen zelf op zoek naar andere plekken die mogelijk schadelijk zijn voor beschermde natuur.
- Structurele betrokkenheid van gebruikersorganisaties bij de uitwerking van het plan-MER en de beheerplannen.

<u>Gedragscode en communicatie</u>
Indiener stelt voor om samen met Rijkswaterstaat, terreinbeheerders en natuurorganisaties te werken aan een Gedragscode Watersport en Waterrecreatie Zuidwestelijke Delta. Deze gedragscode kan gebaseerd worden op de succesvolle Erecode voor Wadliefhebbers, die in de Waddenzee aantoonbaar bijdraagt aan rust en draagvlak. Een jaarlijks herhaalde voorlichtingscampagne – via havens, verenigingen, watersportapps, websites en social media – vergroot de effectiviteit. Ervaring leert dat watersporters elkaar ook aanspreken op gedrag als afspraken breed worden gedragen.

Indiener verzoekt Rijkswaterstaat om deze punten te adresseren in het plan-MER en het vervolgproces.

Verzoek tot nadere uitwerking vraagt de indiener aan het bevoegd gezag:

1. Om bij alle vier gebieden de veiligheid, toegankelijkheid en economische waarde van waterrecreatie expliciet te laten meewegen in de effectbeoordeling.
2. Om gebruikersorganisaties, waaronder het Watersportverbond, structureel te betrekken bij de zonering, toegangsbeperkende besluiten, gedragscodes en communicatie.
3. Om te onderzoeken of gedragscodes met monitoring en educatie een beter alternatief vormen in plaats van aanvullende gebiedssluitingen.
4. Te onderzoeken of de huidige Toegang Beperkende Besluiten in de afgelopen jaren het beoogde effect hebben bereikt. De gebieden waar geen of nauwelijks aantoonbaar positief effect meetbaar is, kunnen beter weer opengesteld worden.

<u>Conclusie</u>
De indiener ondersteunt natuurherstel in de Delta, maar pleit voor een integrale benadering waarin natuur, recreatie en veiligheid samengaan. Wij verzoeken Rijkswaterstaat om de punten uit deze zienswijze en de bijgevoegde gebiedsanalyses te betrekken bij de verdere uitwerking van het plan-MER en de ontwerp beheerplannen.

Reactie 13.1
Dank voor uw zienswijze. Wij nemen uw visie mee in het proces voor het plan-MER. Daarbij komen er in het proces meerdere momenten waarop u een inbreng kunt leveren.

Antwoorden op uw verzoek tot nadere uitwerking:

- Toegankelijkheid als onderdeel van waterrecreatie valt in het beoordelingskader onder het aspect wonen en welzijn met de effecten voor recreatief medegebruik. De economische waarde valt in het beoordelingskader onder gebruiksfuncties met effecten voor overig. Veiligheid is nu geen apart onderdeel, maar valt praktisch gezien onder wonen en welzijn.
- Bij het bepalen van de alternatieven kan zonering worden ingezet. Het daadwerkelijk inzetten, toegangsbeperkende besluiten, gedragscode en communicatie is echter pas aan de orde als bekend is welke maatregelen worden uitgevoerd. Wel kan in het plan-MER worden aanbevolen om onderzoek uit te voeren. Hiervoor zullen we uw aanbevelingen meenemen in het proces.

Tot slot, uw voorstel voor de gedragscode is interessant, maar niet voor het MER-proces. We geven uw idee wel mee aan de opstellers van het beheerplan.

5.14 Zienswijze 14 - 106550770

Namens meerdere partijen brengt de indiener hierbij een zienswijze uit op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) in het kader van het opstellen van het milieueffectrapport (MER) voor het nieuwe Natura 2000-beheerplan voor de gebieden Westerschelde, Oosterschelde, Veerse Meer en Grevelingen. Indiener onderschrijft het belang van natuurbehoud en -herstel in deze unieke deltaecosystemen. Tegelijkertijd benadrukken ze dat de belangen van de landbouwsector volwaardig en evenwichtig dienen te worden meegenomen in het milieueffectonderzoek en de besluitvorming.

Inhoudelijke opmerkingen op de NRD:

14.1 Afbakening van het studiegebied en invloedssfeer

De indiener verzoekt om een duidelijke en transparante afbakening van het studiegebied en de invloedssfeer van de te onderzoeken maatregelen. Het is van belang dat agrarische gronden buiten het Natura 2000-gebied niet onbedoeld onder restrictieve regimes komen te vallen. De NRD dient expliciet te benoemen dat maatregelen uitsluitend worden overwogen binnen het ecologisch relevante gebied.

Reactie 14.1

Het plan-MER is een middel om in beeld te brengen welke maatregelpakketten/alternatieven er zijn om de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000 te behalen en wat de effecten van deze maatregelpakketten zijn. Het Natura 2000-beheerplan is niet bedoeld om de landbouwbelangen te behartigen, maar om de voor dit gebied geldende Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen (op termijn) te behalen. De mogelijke maatregelen worden in het mer-proces getoetst op de sociaaleconomische effecten waaronder landbouw. Of maatregelen onderdeel worden van het Voorkeursalternatief is een bestuurlijke keuze.

Het kan zijn dat maatregelen buiten het Natura 2000-gebied getroffen moeten worden om de instandhoudingsdoelstellingen te bereiken deze kunnen dan in de maatregelpakketten/alternatieven worden meegenomen. Daarnaast kan het zijn dat mogelijke maatregelen die binnen het Natura 2000-gebied getroffen worden, effecten hebben op delen buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied. Indien dit het geval is, wordt het meegenomen in de effectbeschrijving in het plan-MER.

14.2 Uitbreiding Natura 2000-gebied en ontpoldering

In de NRD wordt bij enkele gebieden, waaronder de Westerschelde, de mogelijkheid genoemd om extra natuur te realiseren, bijvoorbeeld via ontpoldering. Indiener beschouwt dit als een onbegaanbaar pad gezien de behoefte aan ruimte en ontbreken van maatschappelijk draagvlak. Indiener verzoekt daarom om in het milieueffectrapport en het beheerplan vast te houden aan verbetering binnen de bestaande begrenzing van het Natura 2000-gebied en geen uitbreiding of ontpoldering als maatregel op te nemen.

Reactie 14.2

Voor het habitat "estuarium" geldt een uitbreidingsopgave. Dat betekent dat er ook buiten de huidige begrenzing ruimte gezocht zal moeten worden om voldoende invulling aan deze opgave te kunnen geven. Wij kunnen niet tegemoetkomen aan uw wens geen uitbreiding of ontpoldering als mogelijk maatregel op te nemen in het milieueffectrapport. Of deze maatregel onderdeel uit zal maken van het voorkeursalternatief, en dus van het volgende beheerplan, is een bestuurlijke keuze.

14.3 Onderzoek naar autonome ontwikkelingen

In de NRD wordt terecht aandacht besteed aan de referentiesituatie en autonome ontwikkelingen. Indiener verzoekt om in het MER expliciet te onderzoeken in hoeverre autonome ontwikkelingen in de landbouwsector reeds bijdragen aan natuurdoelen, bijvoorbeeld via verduurzaming, bufferstroken en waterbeheer. Dit voorkomt dat maatregelen worden voorgesteld die reeds via andere trajecten worden gerealiseerd.

Reactie 14.3

De autonome ontwikkelingen die wij mogelijk meenemen als onderdeel van de referentiesituatie zijn opgenomen in de NRD en worden in het plan-MER verder toegelicht. Het lastige is dat bijvoorbeeld verduurzaming in de agrarische sector niet concreet genoeg is om mee te nemen. En als het wel concreet genoeg is, is het vaak al in uitvoering en onderdeel van de huidige situatie. Dat geldt ook voor de andere voorbeelden die u noemt.

14.4 Evenwichtige effectbeoordeling

De NRD stelt dat het MER de effecten van maatregelen op natuur en milieu onderzoekt. Wij verzoeken om een integrale benadering waarbij ook de sociaaleconomische effecten op de landbouwsector worden meegenomen. Dit betreft onder meer:

- Verlies van productieruimte.
- Beperkingen in bedrijfsvoering.
- Kosten van aanpassingen.
- Effecten op continuïteit en investeringszekerheid.

Reactie 14.4

Landbouw is als gebruiksfunctie onderdeel van het beoordelingskader. Als er effecten zijn die van belang zijn, komen deze in het plan-MER aan de orde.

14.5 Geen generieke beperkingszones

Indiener verzet zich tegen het instellen van generieke zones met beperkingen voor landbouwactiviteiten. Maatregelen dienen doelgericht, proportioneel en gebied specifiek te zijn, en gebaseerd op aantoonbare knelpunten.

Reactie 14.5

Zoneringsmaatregelen zullen als maatregel worden overwogen. In het plan-MER wordt opgenomen in hoeverre een maatregel leidt tot doelbereik. Daarbij is van belang om te beseffen dat het Voorkeursalternatief dat uiteindelijk in het beheerplan wordt opgenomen het resultaat van een bestuurlijke keuze is.

14.6 Vrijstellingen

In NRD staat helder opgeschreven dat doel van de beheerplannen is om bepaalde activiteiten vrij te stellen van een passende beoordeling. Dat zou zeker moeten gelden voor agrarische activiteiten. Het is voor agrarische bedrijven niet haalbaar om zelf een passende beoordeling op te laten stellen. Om zeer hoge administratieve lasten en oneindige vergunningprocedures te voorkomen, moet de MER zo uitgevoerd worden dat alle bestaande agrarische activiteiten en zoveel mogelijk nieuwe agrarische activiteiten vrijgesteld kunnen worden in het beheerplan.

Reactie 14.6

Het primaire doel van een Natura 2000-beheerplan is het vastleggen van het maatregelpakket gericht op het behalen van alle instandhoudingsdoelstellingen. Daarnaast kunnen in het beheerplan vrijstellingen opgenomen worden voor concrete

activiteiten indien uit een passende beoordeling blijkt dat, bij de gewenste (en dus in het beheerplan vastgelegde) aard en omvang, met zekerheid kan worden gesteld dat de activiteit de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet aantast. Een vrijstelling geldt daarnaast ook alleen voor het betreffende Natura 2000-gebied.

Indien er in de verschillende gebieden knelpunten gesignaleerd zijn gerelateerd aan landbouwactiviteiten die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan, dan worden mogelijke maatregelen om deze knelpunten op te lossen opgenomen in de maatregelpakketten die in het plan-MER beoordeeld worden op milieueffecten.

Voor nieuwe activiteiten geldt ook in de huidige situatie een vergunningplicht. Dit zal met de komst van het nieuwe beheerplan niet veranderen.

14.7 Participatie en gebiedsgericht maatwerk

De indiener verzoekt om in het vervolgproces ruimte te bieden voor gebiedsgerichte participatie, waarbij agrarische ondernemers actief kunnen meedenken over maatregelpakketten. Dit bevordert draagvlak en voorkomt generieke benaderingen die lokaal niet effectief of disproportioneel zijn.

Indiener is bereid om actief bij te dragen aan het verdere proces en stelt voor om in een vroeg stadium overleg te voeren over de uitwerking van maatregelen en hun impact op de landbouw. Ze verzoeken deze zienswijze te betrekken bij de verdere uitwerking van het milieueffectrapport en het beheerplan.

Reactie 14.7

Als voortouwnemer werkt Rijkswaterstaat er hard aan om alle belanghebbenden te informeren en te betrekken. Dat doen we op verschillende momenten en manieren (onder meer met nieuwsbrieven, spreekuren, rondetafelgesprekken en klantgesprekken). Na de eerste contacten gaan we verder door in meer detail te gaan kijken naar mogelijke maatregelen in aanloop naar een ontwerpbeheerplan. Hiervoor zullen we opnieuw via bovengenoemde manieren de belanghebbenden betrekken en informeren over het proces.

5.15 Zienswijze 15 - 106549815

15.1 Aanbevelingen voor het plan-MER

De indiener verzoekt om in het plan-MER expliciet aandacht te besteden aan de volgende punten:

a. Behaal álle instandhoudingsdoelen: Onderzoek in het MER welke maatregelen nodig zijn om álle instandhoudingsdoelstellingen alsnog te behalen. Laat afwaardering of afstel van doelen niet als uitgangspunt gelden, maar richt het onderzoek op herstel en realisatie.

b. Versnel natuurherstel: De voorgestelde fasering (30% in 2030, 60% in 2040, 90% in 2050) zoals benoemd in de Natuurherstelverordening (NHV) klinkt ambitieus, maar beschouwen wij als een uiterste opgave. Doelaantallen dienen niet als streefgetal te worden gezien, maar zijn een absoluut minimum. Onderzoek daarom ook alternatieven waarin het herstel in deze beheerplanperiode al zoveel mogelijk is gerealiseerd. De urgentie van biodiversiteitsverlies en klimaatverandering vraagt om versnelling.

c. Beperk drukfactoren: Bestudeer in het MER maatregelen die recreatiedruk, verstoring, stikstofbelasting en andere drukfactoren actief verminderen. Zorg voor robuuste zonering, rustgebieden en handhaafbare gebruikskaders.

d. Verbeter waterkwaliteit: Onderzoek in het MER hoe waterkwaliteit structureel kan worden verbeterd, inclusief voedselwebherstel, aanpak van verontreinigingsbronnen en optimalisatie van peilbeheer. Waterkwaliteit is een cruciale randvoorwaarde voor natuurherstel.

e. Richt overgangszones land-water beter in: Besteed in het MER aandacht aan het verbeteren van overgangszones tussen land en water en vormen van gebruik, ook als deze buiten de Natura 2000-begrenzingen vallen. Deze zones kunnen bijdragen aan zuivering, rust, biodiversiteit en robuustheid van het systeem.

f. Organiseer monitoring en bijsturing: Zorg voor een adaptieve aanpak met structurele monitoring en bijstuurmogelijkheden. Onderzoek in het MER hoe voortgang en effectiviteit van maatregelen gevolgd kunnen worden en hoe bijsturing wordt georganiseerd.

g. Benut onderhoud en waterveiligheid als kans: Onderzoek in het MER hoe regulier onderhoud en dijkversterkingen kunnen bijdragen aan natuurherstel, mits Nature Based Solutions worden toegepast. Denk aan biodivers materiaalgebruik, innovatieve waterveiligheidsconcepten en meekoppelkansen met PAGW en HWBP.

h. Uitvoeringsplan: Verken in het MER op welke wijze de uitvoering van de beheerplannen geborgd kan worden. Denk hierbij aan het opnemen van een concreet uitvoeringsplan met tijdspad, verantwoordelijkheden en financiering. Overweeg daarbij ook een onafhankelijke toetsing of monitoring door derden, zoals de Ecologische Autoriteit of een wetenschappelijke begeleidingscommissie, om transparantie en effectiviteit te waarborgen.

Tot slot
indiener roept op tot een koerswijziging: van beheer naar herstel, van vertraging naar versnelling. Zij vragen om in het plan-MER ook alternatieven te onderzoeken die deze ambitie waarmaken. Wij denken graag mee in het vervolgproces en hopen

dat deze zienswijze bijdraagt aan een robuust, gedragen en toekomstbestendig beheerplan voor de Zuidwestelijke Delta.

Reactie 15.1
Dank voor uw zienswijze op onder andere de NRD Grevelingen. Wij nemen uw aanbevelingen mee in het proces.

Het plan-MER is een middel om in beeld te brengen wat nodig is om alle instandhoudingsdoelstellingen voor het betreffende Natura 2000-gebied te behalen en wat de effecten zijn als deze maatregelen of maatregelpakketten worden ingezet. Voor de maatregelpakketten is het doel om vanuit patroon- proces- en systeemmaatregelen de verschillende maatregelpakketten samen te stellen. Daarbij zoeken we waar mogelijk ook naar pakketten waarbij alle instandhoudingsdoelen kunnen worden behaald. De door u genoemde punten nemen wij hierin mee.

Het plan-MER gaat niet over het versnellen van natuurherstel, maar kijkt naar welke maatregelen getroffen kunnen worden om doelbereik te behalen. Het bestuurlijk vastgestelde voorkeursalternatief is bepalend voor het maatregelpakket dat komende beheerplanperiode uitgevoerd gaat worden. De exacte doorwerking van de Natuurherstelverordening volgt uit het door LVVN op te stellen Natuurplan en de doorvertaling die het bevoegd gezag vervolgens maken naar de gebieden. De genoemde percentages uit de natuurherstelverordening zijn richtinggevend voor alle beheerplanperiodes tot 2050.

Naast het Natura 2000-beheerplan zal er ook een aantal uitvoeringsplannen worden opgesteld. Uw suggesties zullen wij waar mogelijk daarin meenemen. In het plan-MER komt uitvoering van het beheerplan niet zodanig aan de orde. Wel nemen we in het plan-MER op welke leemten in kennis er zijn voor monitoring.

Het plan-MER wordt aangeboden aan de Commissie voor de mer. De Ecologische Autoriteit heeft geen formele rol in dit mer-proces. Wel is duidelijk dat de Ecologische Autoriteit bij enkele processen, waarvoor Rijkswaterstaat touwtrekker is, wordt betrokken.

Wij danken u voor uw aanbod om actief mee te blijven denken in het vervolgproces.

5.16 Zienswijze 16 - 106548728

De indiener schrijft dat naar aanleiding van de ter inzage gelegde Notities Reikwijdte en Detailniveau (NRD's) voor de Westerschelde & Saeftinghe, de Oosterschelde, de Grevelingen en het Veerse Meer, ze één gezamenlijke zienswijze indienen.

Ze zien de NRD's als een goede aanzet om te komen tot een milieueffectrapportage (MER) en beheerplannen voor de Deltawateren. We weten dat de NRD gaat om het afbakenen van de scope en hoewel we ook zelf aan tafel zitten, willen we aan de voorkant nog het een en ander meegeven.

De zorg die bij ons leeft gaat over de inhoud en de gevolgen van de op te stellen MER's en beheerplannen, en over de haalbaarheid van de afgesproken natuurdoelen. Daarbij vinden wij het van groot belang dat blijvend gezocht wordt naar een evenwicht tussen het behoud en herstel van de natuur in de Deltawateren en het maatschappelijk gebruik van deze wateren. Voor de onderstaande punten vragen we extra aandacht.

16.1 Begrenzing van Natura 2000-gebieden

In de NRD's wordt op enkele plaatsen de suggestie gewekt dat uitbreiding van de Natura 2000-gebieden overwogen wordt, bijvoorbeeld door het opnemen van binnendijkse natuur of door het aanwijzen van overgangszones. Wij benadrukken dat de begrenzingen van de Natura 2000-gebieden formeel zijn vastgesteld en niet ter discussie staan. We zien in de NRD's wel opgenomen de denkrichtingen om binnendijkse gebieden binnen N2000 te brengen, maar niet mogelijke varianten als het verzoeten van bepaalde deltawateren. Als de reikwijdte geschetst wordt, doe dat dan volledig.

Indiener gaat ervan uit dat dit uitgangspunt wordt gerespecteerd en dat de NRD's waar nodig worden aangepast om iedere andere indruk te voorkomen.

Reactie 16.1

Dank voor uw aanvullende zienswijze op de opgestelde NRD's.

De begrenzing van de Natura 2000-gebieden is inderdaad formeel vastgesteld. Daarnaast is ook wettelijk vastgesteld wat de instandhoudingsdoelstellingen voor deze Natura 2000-gebieden zijn. Alleen door in beeld te brengen welke maatregelen mogelijk zijn om doelbereik te realiseren kunt u als medebevoegd gezag meebeslissen welke maatregelen u de komende beheerplanperiode gaat treffen. Daarbij kan het voorkomen dat eventuele maatregelen binnen de Natura 2000-gebieden niet haalbaar zijn waardoor er (op termijn) toch gekozen moet worden voor maatregelen buiten de begrenzing. Daarnaast kan het ook voorkomen dat er maatregelen buiten de begrenzing getroffen moeten worden om de omstandigheden in het gebied op orde te krijgen. Onduidelijk is hoe u het verzoeten van de deltawateren ziet in relatie tot het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Het verzoeten van de Deltawateren past niet in de huidige reikwijdte van het plan-MER.

16.2 Bestaand en toekomstig gebruik

Een volledig overzicht van het huidige gebruik van de Deltawateren is onmisbaar voor een goede afweging tussen sociaal-maatschappelijke belangen en natuurwaarden. Ondernemers en gebruikers moeten er vanuit kunnen gaan dat bestaand gebruik het uitgangspunt is. Daarnaast moet ook rekening worden

gehouden met verwachte toekomstige vormen van gebruik, die mogelijk effecten hebben op het behalen van de natuurdoelen.

Indiener gaat er vanuit dat deze zienswijze aanleiding geeft tot het aanpassen van de nota's Reikwijdte en Detailniveau.

Reactie 16.2
Indien er in de verschillende gebieden knelpunten gesignaleerd zijn die te maken hebben met, al dan niet toegenomen of gewijzigd, bestaand gebruik die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan, dan worden mogelijke maatregelen om deze knelpunten op te lossen opgenomen in de maatregelpakketten die in het *plan-MER* beoordeeld worden op milieu-effecten. De keuze voor het voorkeursalternatief, het maatregelpakket voor de komende beheerplanperiode, is een bestuurlijke keuze. Voor nieuwe vormen van gebruik die als Natura 2000-activiteit beschouwd moeten worden blijft de vergunningplicht gelden.

Specifiek ten aanzien van staalslakken is het gebruik van staalslakken (voorlopig) niet meer toegestaan. Naar de effecten van het gebruik van staalslakken bij de versterking van dijken op het ecosysteem wordt nader onderzoek gedaan.

5.17 Zienswijze 17 - 106547949

17.1 Vergunningen, schrappen van vrijstellingen
Hierbij de zienswijze van de indiener met betrekking tot de kennisgeving ‘Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de Natura 2000-gebieden Westerschelde, Oosterschelde, Veerse Meer en Grevelingen’:

In het kader van consistent beheer en herstel van rust en ruimte in alle onderhavige Natura 2000-gebieden (Westerschelde, Oosterschelde, Veerse Meer en Grevelingen) zouden alle vrijstellingen voor beheer van flora en fauna uit de betreffende beheerplannen moeten worden geschrapt. Beheer in het belang van de ontwikkeling van één of enkele habitatrichtlijnsoort(en) of vogelrichtlijnsoort(en) gaat veelal gepaard met verstoring van de ontwikkeling van andere habitatrichtlijnsoorten en/of vogelrichtlijnsoorten.

Wanneer in de ontwerpen voor de NRD’s van de vier Natura 2000-gebieden duidelijk wordt gesteld dat de vrijstellingen uit de plannen moeten worden verwijderd, is dit in overeenstemming met de koers van Provinciale Staten. In de Actualisatie Omgevingsverordening Zeeland 2025 (zaaknummer 721778) is namelijk inmiddels voorgesteld om de vrijstellingen ten behoeve van het ganzenbeheer weg te halen. In de huidige Omgevingsverordening Zeeland zijn nog diverse vrijstellingen opgenomen voor wat betreft het beheer van ganzenpopulaties. Bij recente rechtszaken in Nederland zijn vrijstellingen echter juridisch kwetsbaar gebleken. Dit komt omdat ze moeilijk te onderbouwen zijn, de effectiviteit ervan niet kan worden aangetoond en omdat een controlemechanisme ontbreekt. Provinciale Staten heeft daarom voorgesteld om de vrijstellingen uit de Omgevingsverordening te halen en volledig te gaan werken met vergunningen (zie Actualisatie Omgevingsverordening Zeeland 2025, zaaknummer 721778). Het voordeel van vergunningen is dat deze op maat te verstrekken zijn, ingetrokken of veranderd kunnen worden. Om gebruik te maken van een vergunning heeft een organisatie of persoon een machtiging nodig, waardoor de monitoring en gegevensverzameling gestructureerd kan plaatsvinden. Dat voorzichtig moet worden omgegaan met de wijze waarop ruimte wordt gegeven aan iedere vorm van beheer in Natura 2000-gebieden bewijst de gang van zaken rondom de vergunningverlening van ganzenruivangsten. Afgelopen zomer bleek namelijk dat zonder een aanvullende vergunning voor versoepeling van de voorwaarden met betrekking tot het betreden van verstoringsruimte voor broedende vogels, het niet mogelijk was om de ganzenruivangsten uit te kunnen voeren. Zie zaaknummer 712340.

Een ganzenruivangst veroorzaakt aantoonbaar grootschalige onrust in natuurgebieden. Uw eigen onderzoek van Econsultancy (Bron 1) beschrijft dat vangacties plaatsvinden met zwaar materieel, auto’s, aanhangers, hekken, fuiken, kano’s en motorboten. Dit leidt tot langdurige en intensieve verstoring. Broedende vogels zoals sterns en kiekendieven verlaten bij herhaaldelijke verstoring hun nest, wat direct leidt tot broedverlies en populatiedaling.

Zonder het controlemechanisme dat door middel van het vergunningenstelsel in werking wordt gezet, is consistent beheer in principe niet mogelijk en is herstel van rust en ruimte in de natuurgebieden kansloos.

Reactie 17.1
Op dit moment wordt nog onderzocht voor welke activiteiten vrijstellingen kunnen worden opgenomen in de beheerplannen. Hierbij wordt beoordeeld wat de effecten op Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen zijn. Als bij de toetsing uiteindelijk

blijkt dat er geen zekerheid is dat de activiteit de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet aantast, dan zal de activiteit niet worden vrijgesteld. Bij de toetsing wordt geldende jurisprudentie betrokken. In principe gelden voor een vrijstelling dezelfde voorwaarden als voor een vergunning. In tegenstelling tot een vergunning voor onbepaalde tijd heeft een vrijstelling een werkingsduur van maximaal zes jaar.

5.18 Zienswijze 18 - 106539725

18.1 Gebiedsbeschrijving p.8
In de gebiedsbeschrijving wordt enkel de natuur en geografie beschreven. De Grevelingen is veel meer dan een geografie of een natuurgebied. Het is een gebied dat naast een natuurlijke functie nadrukkelijk ook andere, vooral economische functies heeft. Denk hierbij aan watersport (zeilen, duiken, sportvissen, zwemmen), (aanbod van) dagrecreatieve activiteiten (wandelen, fietsen, allerhande excursies), verblijfsrecreatie (rond en op het water) en allerhande vormen van beroepsvisserij. Door enkel de geografische en natuurkant van het de Grevelingen te benoemen gaat u direct de denkbeeldige trechter in. Dat de focus van Natura 2000 gericht is op natuur en natuurherstel reduceert de mens in zijn recreërende of economische functie niet tot een gast, die lager in de hiërarchie staat. De mens - bijvoorbeeld als beroepsvisser, recreatieondernemer of recreant - is al vele decennia in dit gebied actief. In dat licht is de context Natura2000 juist de nieuwkomer. Indiener vraagt u oog te houden voor deze balans en het gebied in de gebiedsbeschrijving in haar volle omvang te beschrijven, zonder dat natuur direct hét uitgangspunt wordt. Dat zien we bijvoorbeeld in het N2000 proces Voordelta pijnlijk misgaan. Dat maakte dat bij de eerste discussie over maatregelen discussie partijen diametraal tegenover elkaar stonden. Andere functies, vooral die op basis van bestaand gebruik, voelen zich zo miskend, terwijl zij ook functioneel zijn in het gebied, bijvoorbeeld economisch. Er zijn immers meer uitgangspunten, ook in beleidsmatige zin met betrekking tot dit watergebied. De opsomming van beleidstukken op p.23 en 24 is omvangrijk maar vooral een opsomming ruimtelijke en natuurbeleidsstukken. Gaarne verzoeken we u ook economische visies en beleidsstukken van deze bevoegde gezagen toe te voegen. Bekijk ook onder het kopje 'autonome ontwikkelingen' op p.24 het gebied in breder verband en in vergelijkbare paragrafen voor andere gebiedsdelen. Bevoegde gezagen en ondernemers hebben niet de luxe zich enkel en alleen op natuur gerelateerd beleid te richten.

Reactie 18.1
Het hoofdstuk waar indiener op doelt is een ecologische beschrijving van het gebied en dat is ook zo bedoeld. Recreatie en economische functies die plaatsvinden in het gebied worden in het plan-MER beschreven. Indien relevant worden aanvullende beleidsstukken opgenomen in het plan-MER.

18.2 Natura 2000-doelstellingen en referentiesituatie Natura 2000 p.9
In deze paragraaf worden de doelstellingen voor de Grevelingen als Natura 2000-gebied beschreven. Er wordt tevens een natuurbeleidskader opgesomd op p.10. Om dit in perspectief te plaatsen, in de wetenschap dat dit een N2000 traject is, hangen doelen en doelbereik ook samen met andersoortig beleid op andere beleidsterreinen. Beleid dat uitvoering geeft aan andere doelstellingen die in het gebied liggen. Een integrale blik is essentieel voor een goede analyse van doelbereik. Kijk verder dan natuur alleen. Andere doelstellingen kunnen relevant zijn voor het (kunnen) behalen van doelbereik. Hier past een integrale en volledige beleidsscan m.b.t. de Grevelingen. Het is immers niet zo dat een Beheersplan ander beleid terzijde schuift. Voor een goed proces is daarom een integrale en volledige analyse van het gebied en haar doelen relevant. Niet alleen natuurdoelen. Andere doelen hebben impact op natuurdoelen. Die kan in de NRD maar beter worden meegenomen. Dit met het oog op doeltreffendheid en doelmatigheid van het natuurbeleid. Maar ook omdat later in het proces de vraag aan de orde komt hoe het andersoortige beleid is meegenomen, hoe hier uitvoering aan is gegeven is en in welke mate ermee rekening is gehouden. Op p. 10 staat dat er geen beoordeling beschikbaar is van de situatie in het referentiejaar. Om die reden wordt voor de

referentiesituatie in de NRD en MER van de Landelijke Staat van Instandhouding (LSvI) uitgegaan van het jaar dat zoveel mogelijk overeenkomt met de aanwijzing. Dat is bijzonder. Dat doet direct afbreuk aan de kwaliteit van de analyse en het beheer. Immers, komt die Landelijke Staat wel overeen met de habitat van de Grevelingen (en evt. andere in scope zijnde (water)gebieden)? En wat zegt een % landoppervlak over het geheel van Nederland? Alsof de Grevelingen hetzelfde is als bijvoorbeeld de Weerribben, de Hoge Veluwe of De Peel. Het zou merkwaardig overkomen om later maatregelen te nemen en bijvoorbeeld beperkingen op te leggen op basis van een fictie omdat de overheid zelf in gebreke is gegevens beschikbaar te hebben. Deze motivering lijkt op voorhand nadere besluiten tot dergelijke maatregelen niet te kunnen dragen (motiveringsgebrek).

Reactie 18.2
In het *plan-MER* worden andere programma's en beleid in beeld gebracht en deze zullen worden gebruikt om de referentiesituatie voor de MER in beeld te brengen. Daarnaast worden de effecten van de maatregelen op andere aspecten (milieu, sociaaleconomische aspecten) in beeld gebracht. Zie hiervoor het beoordelingskader in tabel 14.

Met betrekking tot het referentiejaar en het gebruik van de landelijke Staat van Instandhouding geldt dat deze alleen is gebruikt om een beeld te geven van stand van zaken tijdens de aanwijzing. Als de bijdrage van de Grevelingen aan de landelijke Staat van Instandhouding heel klein is, dan is die beoordeling veel minder betrouwbaar dan wanneer de bijdrage heel groot is. De landelijke Staat van Instandhouding wordt dus alleen globaal gebruikt om het verschil tussen de referentiesituatie en de huidige situatie aan te geven.

18.3 Doelen behalen
In de tabellen met groene, gele en rode blokjes wordt aangegeven of doelen wel of niet worden behaald. Nergens lezen de indieners hoe dat is bepaald. Zij zoeken hierbij naar een verantwoording zodat e.e.a. kan worden geverifieerd. Een waarneming van een x aantal Scholeksters op een willekeurige dag zegt niet zoveel over de aanwezigheid de dag erna. De Scholekster kan net even een gebiedje verder zijn. Zelfs bij herhaalde waarnemingen. Het zelfde voor de flora. Is een deel van het gebied gecontroleerd en de rest geëxtrapoleerd? Graag zien ze een verantwoording voor de gegevens en conclusies toegevoegd (ook voor de groene).

Reactie 18.3
In het rapport Doeluitwerking Grevelingen die is opgesteld door Waardenburg Ecology is een onderbouwing te vinden voor de beoordeling van het doelbereik. De beoordeling is zoveel mogelijk gebaseerd op jarenlange datareeksen en gedaan door experts die het gebied goed kennen.

18.4 Getij in de Grevelingen
Op p. 12 staat: "Voor deze habitatrichtlijnsoorten is de LSvI van 2019 de referentiesituatie. Er gelden behouds- en verbeterdoelstellingen voor de populatie en behoudsdoelstellingen voor het leefgebied (omvang en kwaliteit). De referentiesituatie is zeer ongunstig/ onbekend voor de noordse woelmuis. Voor zeezoogdieren en groenknolorchis is de referentiesituatie matig ongunstig/gunstig."

Is dit na zoveel jaar proberen überhaupt nog wel binnen bereik? Indieners pleiten voor een herijking door een realistische bijstelling van het doel. Wat zeggen deze gegevens als het de bedoeling is dat het getij door middel van 'Getij in de Grevelingen' wordt teruggebracht? Of de Grevelingen door de Provincie zoet

gemaakt moet worden? Dan zal het met sommige soorten beter gaan en met andere minder.

Dus waarom nu tussentijds al dingen doen die straks worden gekeerd of vanzelf verbeterd worden door Getij in de Grevelingen? Dan wordt een nieuw Beheerplan gemaakt voor administratieve redenen, omdat het op de kalender staat. Maar wat is de meerwaarde dan?

Reactie 18.4
Het is wettelijk verplicht om elke zes jaar het Natura 2000-beheerplan te actualiseren. Hierbij gaan we uit van de instandhoudingsdoelstellingen die zijn opgenomen in het aanwijzingsbesluit.

18.5 Broedvogels
Onder de broedvogels wordt voor nagenoeg alle soorten het doelaantal niet gehaald, met uitzondering van de dwergstern (zie Tabel 8), zo lezen we. Hierbij zijn we benieuwd naar de onderbouwing. Voor de bruine kiekendief is het aantal broedparen niet bepaald, waardoor niet bekend is of het doelaantal is gehaald. Hoe werkt dat dan door? Eventuele maatregelen moeten in verband met het motiveringsbeginsel wel onderbouwd kunnen worden. Dat vergt dat er eerst grondig nader onderzoek wordt gedaan. Daarbij denken we vooral vanuit het perspectief van het zorgvuldigheidsbeginsel. Ten aanzien van de broedvogels en de niet-broedvogels wordt er na zoveel jaren Natura 2000 beleid zoveel doelen niet gehaald dat de vraag zich bij ons aandient of de doelstellingen (nog) wel realistisch zijn. Het spreek voor zich dat Indiener ernstig bezwaar heeft tegen nadere beperkingen van historisch en bestaand gebruik van het gebied door andere functies. Er kan natuurlijk gekeken worden of er nog iets mogelijk is, maar indiener pleit ervoor werk te maken van een algehele doelen-reset. Wij twijfelen in hoge mate of doelbereik voor deze rood scorende soorten nog wel binnen bereik liggen. Zeker in de context dat we geen referentiecijfers hebben maar het tegen het landelijke kader LSvI 2019 aanhouden. Dus geen gebiedseigen kader hebben. U neemt het landelijke kader er maar bij omdat er niets anders is, maar er wordt wel gesproken over het achterblijven of ontbreken van doelbereik met focus op instandhoudingsmaatregelen. Oorzaken die worden genoemd zijn niet in alle gevallen vanuit het gebied beïnvloedbaar, zoals klimaatverandering. Dat is een macro-invloed. Maatregelen die worden genomen en beperkingen die partijen eventueel straks worden opgelegd, worden opgelegd op basis van een 'next best' fictie. Dat brengt mogelijk (economische) schade mee. Dat vergt een herijking van doelen en een nieuwe, gebiedseigen referentie. Doorgaan op de LSvI 2019 weg zou onzorgvuldig, niet uitlegbaar en onevenredig zijn. Tegelijk maakt indiener bezwaar tegen de term 'verstoring'. Het impliceert iets illegaals, zoals bijvoorbeeld het betreden van een gesloten gebied, wat een evident voorbeeld is. Echter, het leeuwendeel van de zogenaamde 'verstoringen' zijn bewegingen of activiteiten vanuit vergund of anderszins toegestaan bestaand gebruik, niet zelden van economisch belang, dat terrein- of waterbeheerders of andere bevoegde gezagen, zelf tot beleid hebben verheven, van vergunningen hebben voorzien waarvoor zij mede verantwoordelijk voor zijn. En wat is 'verstoring'? Dat het vogeltje opvliegt? Terwijl die vervolgens bijvoorbeeld op de reling gaat zitten van een boot op de Grevelingen of een schip dat door het nabij gelegen Mastgat vaart? indiener bedoelt hier aan te geven dat het veelal gekleurde kwalificaties zijn, niet zelden door 'groen ogen' beschouwd, soms van ecologen die de staat van de natuur determineren, veelal zonder directe interactie met stakeholders in dit soort processen omdat het volgtijdelijk wordt ingeregeld en stakeholders pas erna aan bod komen en maar moeten zien wat er met voorgestelde maatregelen overblijft van hun functie. Immers, op p. 23 lezen we: "Om de in paragraaf 2.4 genoemde

knelpunten op te lessen zijn in overleg met bevoegde gezagen en terrein beherende organisaties oplossingsrichtingen bedacht. De oplossingsrichtingen worden tijdens de maatregelenfase (de fase voorafgaand aan het opstellen van het plan-MER) in overleg met de omgeving verder uitgewerkt naar concrete maatregelen. De concrete maatregelen zullen op milieueffecten worden getoetst in het plan-MER." Indiener is benieuwd naar de onderbouwingen hiervan. Zeker als de gegevens niet duidelijk zijn en doelen (wellicht) niet realistisch zijn en waarnemingen niet inzichtelijk zijn verantwoord. Waarbij de conclusies en kwalificaties in de tabellen (groen) bepaald en 'gekleurd' zijn.

Reactie 18.5
Deze onderbouwing is te vinden in het conceptdocument Doeluitwerking Natura 2000-beheerplan Grevelingen.

18.6 Mogelijke verstoringen
Beperkende maatregelen n.a.v. mogelijke verstoringen (kitesurfers) kunnen niet. Er wordt verstoord of niet. Maatregelen n.a.v. mogelijke of niet-verstoringen zijn onzorgvuldig en brengen economische schade mee. Die behoeven eerst nadere onderbouwing en voorafgaand onderzoek. Als het effect nader is zeker gesteld (dus niet 'mogelijk' is) dient het ook echt als verstoring te gelden. Anders is straks iedere interactie tussen mens en dier een verstoring. Dan is het hek van de dam.

In tabel 13 is een voorbeeld gegeven van de oplossingsrichtingen/maatregelen en de bijdrage aan het bereiken van de instandhoudingsdoelstelling. In dit voorbeeld is strandplevier opgenomen, maar de maatregelen dragen ook bij aan de instandhoudingsdoelstelling voor ontbekplevier. De maatregelen zullen met een verschillend ambitieniveau in de maatregelpakketten opgenomen waarden, waarbij bijvoorbeeld recreatie wordt beperkt in x % van het gebied, of y of z % (meer of minder).

Zonder causale verbanden n.a.v. gedegen onderzoek zijn maatregelen op het gebied van zonering (bijv. instellen van recreatiezones of rustzones), inrichting (creëren van condities om instandhoudingsdoelstellingen te halen) ongefundeerd en zonder basis en dus niet acceptabel. Als er ergens al iets moet wijken dan moet het ergens anders terugkomen. De Grevelingen is zoals hiervoor bepleit meer dan Natura 2000.

Reactie 18.6
Het kan zijn dat in het beheerplan voorwaarden gesteld worden aan activiteiten. Als dit het geval blijkt, dan wordt dit later in het proces nader beschreven.

Zoals indiener aangeeft bevat tabel 13 een voorbeeld van een oplossingsrichting/maatregel. Wanneer verder in het proces maatregelen gekozen worden, worden deze uiteraard verder onderbouwd.

5.19 Zienswijze 19 - 106539138

19.1
Pagina 3: De hoofdstukindeling wijkt af van andere cNRDs (Oosterschelde, Westerschelde, Veerse Meer). Verzoek van indiener om uniformering voor de duidelijkheid van deelnemers.

Reactie 19.1
De inhoudsopgaven zijn vooraf door alle opstellers afgestemd, doordat de NRD's door verschillende partijen zijn opgesteld zijn er kleine verschillen ontstaan tijdens het schrijven. Het lijkt ons niet zinvol om dit achteraf nog precies gelijk te trekken.

19.2
Pagina13, tabel 2, H2130* - Grijze duinen: Het is gebruikelijk in informatie aangaande N2000, dat de asterix (*) achter een soort of habitat staat voor 'prioritaire soort' of 'prioritair habitattype'. Zie bijvoorbeeld de tabellen op de website: Grevelingen: Doelstelling | natura 2000. Een voorbeeld is eveneens opgenomen in bijlage 2. Doordat in deze cNRD deze asterix in tabellen met overzichten van soorten en habitats nu ineens anders gebruikt wordt, wekt dit verwarring op. Indiener verzoekt dan ook om een ander verwijzingsteken te gebruiken dan de asterix én deze verwijzing in een andere kolom te gebruiken.

Reactie 19.2
In plaats van een asterix wordt een cijfer gebruikt in de tabel van de definitieve NRD. Dit is aangepast.

19.3
Pagina 12 en 13, tabel 2: In deze tabel wordt niet aangegeven dat H2130A* - Grijze duinen een prioritair habitattype betreft. Eveneens vermeldt de gehele cNRD niet wat dit inhoudt. Wij verzoeken om dit aan te passen door aan te geven dat een asterix achter een habitattype aangeeft, dat dit een prioritair habitattype betreft. Aanvullend verzoeken wij om vervolgens te duiden wat het betekent/inhoudt dat dit een prioritair habitattype is en hoe dit verder geborgd wordt in het nog te doorlopen proces (waaronder de MER).

Reactie 19.3
Onderaan de tabel is een asterix opgenomen met een toelichting dat het om een prioritaire habitattype gaat. Dit is aangepast. De opgave voor prioritaire soorten wordt verder onderbouwd in het plan-MER indien relevant.

19.4
Pagina 13 en 14, tabel 3: In deze tabel wordt niet aangegeven dat H1340* - Noordse Woelmuis een prioritaire habitatrichtlijnsoort betreft. Eveneens vermeldt de gehele cNRD niet wat dit inhoudt. Wij verzoeken om dit aan te passen door aan te geven dat een asterix achter een habitattype aangeeft, dat dit een prioritair habitattype betreft. Aanvullend verzoeken wij om vervolgens te duiden wat het betekent/inhoudt dat dit een prioritair habitatrichtlijnsoort is en hoe dit verder geborgd wordt in het nog te doorlopen proces (waaronder de MER).

Reactie 19.4
Onderaan de tabel is een asterix opgenomen met een toelichting dat het om een prioritaire habitatrichtlijnsoort gaat. Dit is aangepast. De opgave voor prioritaire soorten wordt verder onderbouwd in het plan-MER indien relevant.

19.5
Pagina 14, eerste alinea: de '4'ontbreekt na het woord 'tabel'.

Reactie 19.5
De 4 is toegevoegd in de definitieve NRD.

19.6
Pagina 17: Aangegeven wordt dat het huidige doelbereik voor de Grijze Zeehond en de Gewone Zeehond niet bepaald is omdat er weinig bekend is over de populatie en de kwaliteit en omvang van het leefgebied. Bureau Deltamilieu Projecten telt regelmatig de aantallen van deze twee soorten op de Grevelingen in opdracht van Rijkswaterstaat. Een voorbeeld van een dergelijk rapport is Hoekstein, M.S.J., F.A. Arts & W. Janse, 2025. Watervogels en zeehonden in de Zoute Delta in 2023/2024. Deltamilieu Projecten Rapportnr. 2025-01. Deltamilieu Projecten, Vlissingen. Rijkswaterstaat, Centrale informatievoorziening Rapport BM 25-03. Dit voorbeeld is vrij te downloaden via de website van Deltamilieu Projecten. We verzoeken om gebruik te maken van deze gegevens en de cNRD hierop aan te passen, dan wel te onderbouwen waarom dit niet mogelijk is.

Reactie 19.6
Voor het achtergronddocument Doeluitwerking zijn de recente telgegevens met betrekking tot zeehonden gebruikt. Het aantal zeehonden zegt echter niet alles over de kwaliteit en omvang van het leefgebied. Dit hangt samen met de ecologische randvoorwaarden waarover onvoldoende informatie voorhanden is. De Doeluitwerking is wel gedeeld, maar lag niet ter inspraak.

19.7
Pagina 18: Voor de Bruine Kiekendief wordt aangegeven dat het aantal broedparen niet bepaald is, maar nergens wordt toegelicht waarom? Een van de indiener zijn inhoudelijk experts geeft aan dat in 2023 hiervoor een kartering vanuit SNL heeft plaatsgevonden. Gegevens zijn reeds met andere partijen gedeeld.

Reactie 19.7
Inmiddels zijn de betreffende gegevens ontvangen. We zullen dit meenemen in het verdere vervolg van het proces, maar niet meer aanpassen in de NRD.

19.8
Pagina 19, paragraaf 2.4 Knelpunten en Opgaven: In deze paragraaf wordt aangegeven dat in het rapport Doeluitwerkingen Grevelingen van Waardenburg Ecology (dat nog in voorbereiding is), is bepaald welke knelpunten de oorzaken zijn voor het niet bereiken van de doelstellingen. De resultaten opgesomd in de tabellen 10, 11 en 12 zijn op ditzelfde rapport gebaseerd. Door deze resultaten te baseren op een rapport, dat nog in voorbereiding is, is het niet mogelijk om de onderbouwing van deze resultaten te toetsen. Ook ontneemt het de mogelijkheid om te controleren of de inbreng vanuit onze experts op een goede wijze is opgenomen. Dit baart ons zorgen. Des te meer omdat het voorbeeld dat op pagina 27 en 28 van de cNRD voor Grevelingen wordt gegeven elementen bevat, waar onze inhoudelijk experts het niet mee eens zijn. Indiener verzoekt dan ook om dit voorbeeld te verwijderen uit de cNRD.

Reactie 19.8
De Doeluitwerking was beschikbaar op het moment van het ter inspraak gaan van de NRD. Omdat het hier om een voorbeeld gaat om de methodiek uit te leggen stellen we voor om deze te laten staan. We horen wel graag wat er precies niet

klopt volgens uw experts zodat we dat eventueel kunnen meenemen in de plan-MER.

19.9
Pagina 20, 21, 22 en 23: Klimaatverandering wordt vele malen genoemd als knelpunt. Dit is echter een erg breed begrip en nergens wordt geduid welk(e) aspect(en) van klimaatverandering het knelpunt vormen, specifiek voor de doelen voor de Grevelingen. Daarnaast wordt ook '(potentieel) klimaatverandering' genoemd, maar eveneens nergens geduid wat hiermee bedoeld wordt. Indiener verzoekt om te duiden waarom (potentieel) klimaatverandering een knelpunt is voor de doelen van de Grevelingen en hoe dit verder onderzocht gaat worden, o.a. in de MER.

Reactie 19.9
In de NRD is een samenvatting van de knelpunten uit de Doeluitwerking opgenomen, voor meer details wordt verwezen naar dat document. In de plan-MER zal klimaatverandering worden meegenomen als autonome ontwikkeling. Daarnaast zullen er meer specifieke maatregelen worden meegenomen indien mogelijk en noodzakelijk.

19.10
pagina 21, tabel 11, H1340 - Noordse woelmuis: Aangegeven wordt dat concurrentie een knelpunt is, maar de aard onbekend is. Hoe kan concurrentie een knelpunt zijn als de aard onbekend is?

Reactie 19.10
In de Doeluitwerking is het knelpunt nader omschreven. Het is onduidelijk waarom de tekst aard onbekend is toegevoegd, dit zal verwijderd worden.

19.11
Pagina 23, tabel 12, A195 - Dwergstern (b): de passages 'Huidig doelbereik kwaliteit en omvang broedhabitat onbekend' en ' .... opgave omvang en kwaliteit leefgebied onbekend' lijken erg tegenstrijdig met hetgeen vermeld voor A195 - Dwergstern (b) op pagina 18, tabel 8. In tabel 8 staat namelijk dat de staat van de omvang en kwaliteit leefgebied gunstig is.

Reactie 19.11
In tabel 8 is de landelijke Staat van Instandhouding voor omvang en kwaliteit leefgebied opgenomen. In tabel 12 wordt gerefereerd aan de opgave voor het Natura 2000-gebied Grevelingen. Voor dit gebied is de kwaliteit en de omvang onbekend.

19.12
Pagina 23, paragraaf 2.5 Oplossingsrichtingen en maatregelen: Deze paragraaf bevat geen inhoud waarop gereageerd kan worden, terwijl het wel de kern vormt voor een cNRD. Het geeft zelfs geen summiere opsomming van mogelijk oplossingsrichtingen, terwijl dat ons inziens het minimale is wat je zou mogen verwachten in een cNRD die ter inzage ligt. Dit is namelijk de fase in het proces waar eenieder die participeert in dit proces, formeel zijn mening hierover kan geven. Worden de juiste oplossingsrichtingen verkend? Wat zijn de beoogde (nu nog globale) maatregelen? De cNRDs voor Westerschelde, Oosterschelde en Veerse Meer bevatten hier wel inhoud, wat de vraag oplevert: Waarom is dit niet voor de cNRD voor Grevelingen gebeurd? Indiener vraagt om dit alsnog te doen.

Reactie 19.12
Het opstellen van de NRD liep parallel met het opstellen van de Doeluitwerking, waardoor er voor is gekozen niet alle inhoud uit de Doeluitwerking op te nemen in de NRD om inconsistenties te voorkomen. De Doeluitwerking is besproken met relevante inhoudelijke partijen en ook de oplossingsrichtingen zijn later in werksessies met relevante inhoudelijke partijen verder uitgewerkt naar meer concrete maatregelen.

19.13
Pagina 24, paragraaf 3.1.1 Wetgeving en beleidskaders: om de leesbaarheid van deze paragraaf wordt geadviseerd om de genoemde wetgeving en beleidskaders overzichtelijk te structureren op Europees, Nationaal, Provinciaal en Gemeentelijk niveau, zoals ook NRD's voor Westerschelde, Oosterschelde en Veerse Meer wordt gedaan).

Reactie 19.13
Uw suggestie wordt meegenomen bij het opstellen van het plan-MER, want daar zal dit verder worden uitgewerkt

19.14
Pagina 24, paragraaf 3.1.1: In de opsomming wordt de Europese Natuurherstelverordening genoemd. Het is opmerkelijk dat in de gehele cNRD voor Grevelingen het belang en directe relatie van de Europese Natuurherstelverordening met de N2000-doelen niet verder geduid wordt. Er geldt immers vanuit deze verordening een bredere herstelopgave voor beschermde habitattypen en soorten. In de cNRDs voor Westerschelde, Oosterschelde en Veerse Meer vindt deze duiding wel plaats middels 'paragraaf 3.7 Herstelopgaven Natura 2000-gebieden'. Graag verzoekt de indiener om een dergelijke paragraaf met duiding van de relatie tussen de Europese Natuurherstelverordening en Natura 2000-doelen op te nemen in de cNRD voor de Grevelingen.

Reactie 19.14
Uw suggestie wordt meegenomen bij het opstellen van het plan-MER, want daar zal dit verder worden uitgewerkt

19.15
Pagina 25, autonome ontwikkelingen: In de cNRDs voor Westerschelde, Oosterschelde en Veerse Meer wordt veel uitgebreider ingegaan op de autonome ontwikkelingen. Waarom ontbreekt die diepte voor de Grevelingen in deze cNRD? Indiener verzoekt om het detailniveau van deze passage te verhogen.

Reactie 19.15
Dit wordt verder uitgewerkt in het plan-MER.

19.16
Pagina 25: De cNRDs voor Westerschelde, Oosterschelde en Veerse Meer wekken de indruk dat het gebruikelijk is om ook de huidige situatie (de bestaande toestand van het milieu in het studiegebied) te omschrijven, dan wel op te sommen welke activiteiten in het de huidige situatie in het studiegebied plaats vinden. Het is in ieder geval een zeer wenselijk én nuttig overzicht in een cNRD in aanloop van de MER, dus hier wordt verzocht om dit alsnog toe te voegen aan dit document.

Reactie 19.16
Dit zal verder worden uitgewerkt in het plan-MER.

19.17
Pagina 25, paragraaf 3.1.2, autonome ontwikkelingen en trends: Hier ontbreekt de trend van toenemende recreatie en toerisme. En de uitbreidingsdoelstelling van defensie ontbreekt eveneens. Verzoek om beide mee te nemen.

Reactie 19.17
In de NRD is een eerste lijst van autonome ontwikkelingen opgenomen. Dit zal verder worden uitgewerkt in het plan-MER.

19.18
Pagina 26: Aangegeven wordt dat de basisambitie is om "in 2030 ten minste 30% van de doelstellingen, die niet in goede toestand verkeren en waarvoor een goede toestand is gedefinieerd, verbeterd is naar een goede toestand.". Op pagina 25 wordt aangegeven dat het zichtjaar van de plan-MER 2034 is. Hoe kan dan getoetst worden of het realistisch is dat in 2030 de basisambitie gehaald wordt?

Reactie 19.18
In het plan-MER wordt het doelbereik van maatregelpakketten beoordeeld. Daarbij kan een inschatting gemaakt worden voor wat dit betekent voor 2030. De basisambitie is aangepast en opgenomen in de definitieve NRD.

19.19
Pagina 32, paragraaf 3.2.3 Beoordelingsmethodiek: De beschreven beoordelingsmethodiek brengt het risico met zich mee dat de effectiviteit van de maatregelen voor het behalen van de N2000- doelstellingen niet meer het meest belangrijke is. De weging die hierbij gebruikt wordt, speelt dan ook een cruciale rol. Indiener verzoekt om in de cNRD op te nemen hoe geborgen wordt, dat het meest effectieve alternatief wordt gekozen, waarmee het behalen van de ISHD's het meest waarschijnlijk wordt.

Reactie 19.19
Het voorkeursalternatief is een bestuurlijke keuze, daarbij wordt het halen van de instandhoudingsdoelstellingen afgewogen tegen de milieueffecten en sociaaleconomische effecten. Uw suggestie nemen we daarom niet over.

19.20
Staatsbosbeheer beschikt over gegevens m.b.t. de soorten en habitats die in en rondom de Grevelingen voorkomen. Bij diverse sessies hebben onze inhoudelijke experts al gegevens aangeleverd, zoals aangegeven in paragraaf 3.1 van dit schrijven. Indien gewenst kan de indiener deze gegevens en eventueel aanvullende gegevens (opnieuw) aanleveren. Ze gaan graag in gesprek met Rijkswaterstaat hierover.

Reactie 19.20
Hartelijk dank voor uw aanbod, we maken hier graag gebruik van.

19.21
De indiener ziet graag een evaluatie van de compenserende en mitigerende maatregelen, zoals het Toegangs Beperkende Besluit uit de 1e beheerplanperiode.

Reactie 19.21
Het is ons niet duidelijk wat indiener bedoelt met een evaluatie van de compenserende en mitigerende maatregelen. Wel wordt in het beheerplanproces gekeken of de toegangsbeperkende besluiten aanpassing behoeven.

19.22
Voorheen werden de verschillende Deltawateren onder een Natura 2000-beheerplan geschaard. Het is fijn dat nu voor elk water een eigen beheerplan wordt opgesteld, want dit biedt de kans om dieper in te gaan op wat nu echt nodig is voor de Natura 2000-doelen in elk water. De wateren vormen samen echter wel nog steeds een ecologisch geheel. Het is dus heel belangrijk om ook de samenhang tussen de verschillende wateren en hun eigen Natura 2000-beheerplannen te borgen. Hier wordt verzocht dat Rijkswaterstaat dan ook duiding geeft op dit punt.

Reactie 19.22
Rijkswaterstaat erkent dat de deltawateren meer zijn dan de som van de individuele gebieden. De beheerplannen doorlopen echter elk hun eigen procedure en planning om tot het nieuwe beheerplan te komen. Waar nodig en mogelijk wordt afstemming tussen gebieden opgezocht. Ook wordt in de beoordeling van de alternatieven/maatregelpakketten gekeken wat de effecten voor andere Natura 2000-gebied zijn.

5.20 Zienswijze 20 - 106537426

20.1 Aandachtspunten voor verschillende sectoren

De indiener onderschrijft het belang van bescherming en herstel van de natuur in de Grevelingen. Tegelijkertijd is het van groot belang dat bestaande gebruiksfuncties - zoals recreatie en toerisme, visserij en de bredere economische activiteiten - niet onnodig worden beperkt of verslechterd. Deze functies dragen wezenlijk bij aan de leefbaarheid en de economische vitaliteit van de regio.

Specifieke aandachtspunten:

1. Recreatie en toerisme

ln de NRD dient helder te worden gemaakt welke vormen van recreatie en toerisme mogelijk (sterker) worden gereguleerd en welke gevolgen dit kan hebben voor bereikbaarheid, voorzieningen en de kwaliteit van de beleving. Wij verzoeken u te onderzoeken hoe recreatie en toerisme op een duurzame manier kan samengaan met de instandhoudingsdoelen, bijvoorbeeld door zonering, informatievoorziening en innovatieve vormen van natuurgerichte recreatie.

2. Visserij

Voor zowel de beroepsmatige als de recreatieve visserij is duidelijkheid noodzakelijk over mogelijke beperkingen en de gevolgen hiervan voor de economische positie van vissers en aanverwante sectoren. Wij verzoeken u daarbij ook alternatieve of compenserende maatregelen te onderzoeken die de continuïteit van de visserij kunnen waarborgen.

3. Economie in het algemeen

Indiener verzoekt om de sociaaleconomische effecten van de voorgenomen maatregelen expliciet in beeld te brengen en te onderbouwen, en niet uitsluitend de ecologische effecten.

Ook vragen ze aandacht voor mogelijke synergie tussen natuurontwikkeling en economische kansen, zoals versterking van natuurtoerisme, duurzame visserij en innovatieve vormen van bedrijvigheid.

4. Agrarisch gebruik

Het beperken van agrarisch gebruik binnen Natura2000 heeft tot gevolg dat agrariërs de koeien en schapen niet meer de dijken kunnen laten begrazen. Dit heeft voor hun bedrijfsvoering gevolgen maar ook voor het op een natuurlijke wijze onderhouden van deze gebieden.

Slotopmerking

Volgens het 'nee, tenzij'-principe van de Wet natuurbescherming en de Habitatrichtlijn dienen bestaande gebruiksfuncties niet te verslechteren. Wij vragen u daarom bij de verdere uitwerking van het beheerplan dit uitgangspunt helder te waarborgen en waar nodig mitigerende maatregelen voor te stellen. Wij stellen het op prijs dat het participatieproces op deze wijze wordt ingevuld en stakeholders in het gebied worden betrokken

Reactie 20.1
In het plan-MER worden recreatie, landbouw en andere economische activiteiten die in het gebied plaatsvinden nader beschreven. Welke activiteiten kunnen worden vrijgesteld (onder voorwaarden of niet) wordt op dit moment nog onderzocht. Verder worden in het plan-MER ook de sociaalecologische effecten van eventuele maatregelen uitgewerkt en in beeld gebracht (zie hiervoor tabel 14 van de NRD).

5.21 Zienswijze 21 - 106536689

21.1 Waterkwaliteit en gebruik van staalslakken

- Voor de indiener is een goede waterkwaliteit essentieel, zowel voor biodiversiteit als voor de aantrekkelijkheid van duiklocaties.
- Indieners pleiten voor het stoppen met het gebruik van staalslakken in vooroeververdediging, ontgrondingskuilen en geulwanden, omdat dit mogelijk negatieve effecten heeft op soorten zoals sepia's, die zich niet meer kunnen ingraven.

Reactie 21.1
Wij nemen kennis van uw zienswijze over waterkwaliteit. Het gebruik van staalslakken is (voorlopig) niet meer toegestaan. Naar de effecten van het gebruik van staalslakken bij de versterking van dijken op het ecosysteem wordt nader onderzoek gedaan.

21.2 Specifieke opmerkingen Grevelingen

- Grevelingen: Steun voor getijherstel en vegetatiebeheer, maar ook hier aandacht voor onderwaterbiodiversiteit en rustzones.
- Grevelingen: Behoud van de Grevelingen als het grootste zoutwatermeer van Europa. Verzoeting van het meer is vernietigend voor de grote variatie aan bijzondere en kwetsbare onderwaternatuur.

Reactie 21.2
Hartelijk dank voor uw aandachtspunten, wij nemen deze mee in het vervolg van het proces.

5.22 Zienswijze 22 - 106496491

22.1 Zorgen over mogelijke gevolgen en aandachtspunten

Achtergrond en situatie

Melkveehouderij is een wezenlijke schakel in de Zeeuwse landbouw: wij leveren voedsel, houden het landschap open, zorgen voor biodiversiteit op onze erven en spelen een rol in de kringlooplandbouw en nemen CO_2 op via ons grasland door fotosynthese.

Mestgebruik is van groot belang voor bodemvruchtbaarheid en daarmee voor goede voedergewassen, areaal-gebruik, weerbaarheid van de bodem tegen erosie en droogte, kortom de organische stof.

Wij begrijpen de doelstellingen van Natura 2000: behoud en verbetering van biodiversiteit, bescherming van habitats en soorten en verbetering van waterkwaliteit. Maar maatregelen mogen niet leiden tot disproportionele lasten voor veehouders, verlies van bedrijfszekerheid of buitenproportionele vermindering van mestgebruik zonder alternatieven.

Punten van zorg

- Onvoldoende duidelijkheid over voorwaarden voor mestgebruik: De NRD spreekt mogelijk over strengere beperking van strengere beperking van stikstof-en fosfaatdepositie, regelgeving rond afspoeling en emissiebeperking. Het is onduidelijk hoe deze maatregelen zich zullen verhouden tot het EVRM het Europese eigendomsrecht, bestaande vergunningen, praktijknormen en mestverwerkingsmogelijkheden.
- Financiële en technische haalbaarheid: wat zijn de kosten voor aanpassingen, zoals stal, uitrijmiddelen en bufferzones. Is er genoeg ondersteuning lees subsidieregelingen, kostendeling voor melkveehouders om te kunnen voldoen aan nieuwe eisen? Kleine bedrijven kunnen alweer zwaar worden getroffen als eisen te ver gaan qua technische investeringen. Tenslotte draait het om het inkomen van de individuele agrariër/veehouder.
- Samenhang met landbouwbeleid, mestbeleid en praktijk. Beleid moet aansluiten op mestwetgeving, meststoffenwet, dierlijke bijproducten-verordening, regionale milieuverordeningen, bodemkwaliteitsnormen en voedselzekerheid een van de veiligheidsweerbaarheden. Overlap en conflicten moeten worden voorkomen in de ogen van de NMV.
- Effectiviteit en monitoring (meten is weten). Welke meetinstrumenten en parameters gaan er gebruikt worden om de effecten op natuur en waterkwaliteit te monitoren?
- Hoe wordt onderscheid gemaakt tussen invloed vanuit landbouw, industrie, oppervlaktewater en verstedelijking en toerisme.
- Hoe worden tussentijdse evaluaties en indien nodig bijsturing geregeld.

Rechtvaardige verdeling van lasten en opbrengsten:

- Veehouders dienen eerlijk gecompenseerd te worden voor extra lasten, is deze nadeelcompensatie geen staatssteun?
- Mogelijkheden voor vergoeding of subsidie voor ecosystemen moeten reëel en bereikbaar zijn.

Ruimte voor innovatieve oplossingen:

Stimulering van mestverwerking, bodemverbetering, emissiearme technologieën, afkoppeling van oppervlakkige afvoer, bufferstroken etc.

Pilots en praktijkvoorbeelden met meetbare resultaten in Zeeland moeten toegankelijk zijn.
Het is niet duidelijk of er een sociaaleconomische culturele analyse is over deze plannen die zowel de VR als HR beogen. Zeeland is van oudsher een belangrijke agrarisch deel van Nederland dat niet getroffen mag worden voor niet evenredige en buitenproportionele regels en plannen.

Voorstellen en aanbevelingen wat betreft de NMV zijn als volgt:
Op grond van bovenstaande punten vragen wij:

1. Dat in het MER duidelijk wordt aangegeven welke scenario's ten grondslag liggen aan mestbeperkingen, met concrete cijfers, kosten-batenanalyses en duidelijke tijdzone.
2. Alvorens verder te gaan komen er eerst pilots waaruit het gemeten resultaat blijkt.
3. Dat er specifieke vrijstellingen of flexibiliteit worden geboden voor veehouders met hoge milieuprestaties, met bijvoorbeeld goede waterzuivering, lage emissie, duurzaam bodembeheer.
4. Dat beleidsmaatregelen gefaseerd worden ingevoerd, met eerst compensatie, subsidies of andere ondersteuning om onnodige economische schade te voorkomen.
5. Dat gemeenten en provincie in Zeeland betrokken blijven in de uitwerking, zodat lokaal maatwerk mogelijk is.
6. Dat monitoring en evaluatie transparant worden ingericht met duidelijke rapportage over effecten op natuur en landbouw.
7. Dat de kennis en ervaring van de Zeeuwse veehouders serieus worden meegenomen in besluitvorming, bijvoorbeeld via participatie in ontwerp, evaluatie en uitvoering van de maatregelen.

<u>Conclusie:</u>
Wij ondersteunen het doel om Natura 2000 gebieden te behouden en te versterken, maar dat mag niet betekenen dat veehouders, die ook bijdragen aan voedselproductie, landschap en biodiversiteit, onevenredig worden belast zonder uitzicht op compensatie, flexibiliteit, inspraak en praktische uitvoerbaarheid. Wij verzoeken u daarom onze zorgen serieus te nemen en de aanbevelingen hierboven op te nemen in de verdere procedure en het definitieve beheerplan.

Reactie 22.1
Dank voor uw zienswijze. Wij nemen uw punten van zorg, voorstellen en aanbevelingen waar mogelijk mee in het plan-MER-proces.

Rijkswaterstaat is zich bewust van uw punten van zorg, zeker op het niveau van individuele landbouwbedrijven. In dit plan-MER-proces kijken we op een groter schaalniveau. Het plan-MER is daarin een middel om in beeld te brengen wat nodig is om de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000 te behalen en wat de globale effecten op andere (gebruiks)functies, waaronder landbouw, zijn als deze maatregelen of maatregelpakketten worden ingezet. Daarbij worden effecten op de verschillende thema's onderzocht, zoals staat aangegeven in het beoordelingskader in de NRD. Het plan-MER geeft dus inzicht in de mate waarin de maatregelen en maatregelpakketten bijdragen aan volledig doelbereik van alle instandhoudingsdoelstellingen en wat de milieueffecten daarvan zijn. Welke maatregelen onderdeel worden van het Voorkeursalternatief is een bestuurlijke keuze.

De verschillende mogelijke maatregelen zijn gericht op het oplossen van gesignaleerde knelpunten. Soms is daarvan de oorzaak helder (bijvoorbeeld verstoring door recreanten), soms is de oorzaak minder duidelijk (bijvoorbeeld slechte waterkwaliteit). In het eerste geval kunnen gericht maatregelen worden getroffen, in het tweede geval zal er veel meer gestuurd moeten worden op het gewenste eindresultaat en zullen meerdere sectoren daar vanuit gedeelde verantwoordelijkheid aan bij moeten dragen. Dit detailniveau wordt in het plan-MER nog niet bereikt en zal onderdeel zijn van de nadere uitwerking van maatregelen.

Vergunde (economische) activiteiten worden als onderdeel van de huidige situatie meegenomen in de effectbeoordeling. Niet vergunde economische activiteiten kunnen beperkt worden door noodzakelijke natuurmaatregelen. Eventuele nadeelcompensatie wordt bepaald conform titel 4.5. Nadeelcompensatie van de Algemene wet bestuursrecht (art. 4:126).

Het plan-MER stelt geen nieuw beleid of wetgeving op, maar gaat uit van bestaande kaders. In het plan-MER kunnen geen beperkingen worden opgelegd. Er worden effecten in beeld gebracht. Indien nodig kan wel in beeld gebracht worden elke beperkingen in bestaand beleid nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te behalen, kwantitatief of kwalitatief. Daarbij is van belang om te beseffen dat het Voorkeursalternatief een bestuurlijke keuze is. Beslispunten worden wel opgenomen in het plan-MER. Pas na een bestuurlijke keuze voor het Voorkeursalternatief kan deze getoetst worden op milieueffecten.

Naast het Natura 2000-beheerplan zullen er ook een aantal uitvoeringsplannen worden opgesteld waaronder een monitoringsplan. Hierin zal worden aangegeven welke monitoring noodzakelijk is om effecten op natuur en waterkwaliteit te monitoren.

5.23 Zienswijze 23 - 106536689

23.1 Watersport

1. Inleiding

De Nederlandse Onderwatersport Bond (NOB) vertegenwoordigt ruim 12.000 recreatieve duikers en onderwatersporters in Nederland. Wij zetten ons in voor veilig, plezierig en natuurvriendelijk onderwatersporten. Het behoud en versterken van de onderwaternatuur is een kernpunt in ons Meerjarenbeleidsplan 2025–2028. De NOB onderschrijft het belang van robuuste Natura 2000-doelen en ziet kansen om natuurherstel te koppelen aan verantwoord recreatief gebruik.

2. Waardering voor de NRD's

Wij waarderen de uitgebreide analyse van knelpunten en oplossingsrichtingen in beide NRD's. De aandacht voor zandhonger, voedselweb, zonering en herstelmaatregelen is positief. Tegelijkertijd constateren wij een belangrijk gemis: het ontbreken van structurele monitoring van de onderwaterbiodiversiteit.

3. Belangrijkste aandachtspunten en bezwaren

A. Monitoring van onderwaterbiodiversiteit

- In de NRD's wordt nauwelijks ingegaan op de monitoring van soortenrijkdom onder water. De focus ligt vrijwel uitsluitend op enkele habitatrichtlijnsoorten (zoals zeehonden, bruinvis en fint). Dit geeft geen representatief beeld van het ecosysteem.
- Het voedselweb in de Oosterschelde, Grevelingen en Veerse Meer bestaat uit honderden soorten (weekdieren, kreeftachtigen, vissen, macrofauna). Alleen kijken naar toppredatoren is onvoldoende om trends en oorzaken van achteruitgang te begrijpen.
- In de Grevelingen wordt biodiversiteit wel genoemd als milieuaspect (Tabel 14), maar niet specifiek voor onderwater, terwijl dit cruciaal is voor het functioneren van het hele ecosysteem en voor (vis- en schelpdier etende) vogelpopulaties.
- Voorstel: Voeg een uitgebreide soortenlijst toe en monitor deze structureel, bijvoorbeeld in samenwerking met sportduikers en organisaties zoals de NOB en Stichting ANEMOON (citizen science). Dit vergroot kennis, draagvlak en effectiviteit van maatregelen.

B. Voorbeelden van kennisleemtes

- Het recente uitzetten van sepia's in de Oosterschelde illustreert dat oorzaken van achteruitgang (overbevissing, habitatverlies door staalslakken) onvoldoende bekend zijn door gebrek aan monitoring.
- Zonder structurele gegevens blijft het gissen naar oorzaken en kunnen maatregelen niet goed worden onderbouwd.

4. Onderwatersport als bondgenoot van natuurherstel

De NOB wil actief bijdragen aan de Natura 2000-doelen door:

- Educatie: Integratie van Natura 2000-informatie in duikopleidingen en gedragscodes.
- Monitoring: Betrekken van sportduikers bij waarnemingen (zicht, zeegras, soorten).
- Communicatie: Helder zoneringsbeleid en participatie bij bebording en digitale kaarten.

Reactie 23.1

Dank voor uw zienswijze op de NRD Grevelingen.

Structurele monitoring van de onderwaterbiodiversiteit kunnen wij in het plan-MER benoemen als aandachtspunt, maar de uitvoering hiervan ligt niet binnen dit proces. We nemen wel in overweging om een uitgebreide soortenlijst voor monitoring toe te voegen.
We maken graag gebruik van uw aanbod om actief bij te dragen aan de Natura 2000-doelstellingen. Educatie, monitoring en communicatie zijn inderdaad mooie initiatieven. Hoe zal verder uitgedacht moeten worden. Wie is op dit moment nog niet duidelijk.

We nemen dit mee als aandachtspunt voor het nog op te stellen monitorings- en communicatieplannen.

23.2 Watersport
B. Waterkwaliteit en gebruik van staalslakken

- Voor de NOB is een goede waterkwaliteit essentieel, zowel voor biodiversiteit als voor de aantrekkelijkheid van duiklocaties.
- Wij pleiten voor het stoppen met het gebruik van staalslakken in vooroeververdediging, ontgrondingskuilen en geulwanden, omdat dit mogelijk negatieve effecten heeft op soorten, zoals sepia's, die zich niet meer kunnen ingraven.

Reactie 23.2
Het gebruik van staalslakken is (voorlopig) niet meer toegestaan. Naar de effecten van het gebruik van staalslakken bij de versterking van dijken op het ecosysteem wordt nader onderzoek gedaan.

23.3 Natuur
5. Specifieke opmerkingen per gebied

- Grevelingen: Steun voor getijherstel en vegetatiebeheer, maar ook hier aandacht voor onderwaterbiodiversiteit en rustzones.
- Grevelingen: Behoud van de Grevelingen als het grootste zoutwatermeer van Europa. Verzoeting van het meer is vernietigend voor de grote variatie aan bijzondere en kwetsbare onderwaternatuur.

Reactie 23.3
Hartelijk dank voor uw aandachtspunten, wij nemen deze mee in het vervolg van het proces.